

KALANGYA

ALAPITOTTA
SZENTELEKY KORNÉL

SZERKESZTIK:
SZIRMAI KÁROLY ÉS DRASKÓCZY EDE

1937 április

VI. évf. 1. szám

SZEGEDI EMIL: Kisebbségi kultúra — kisebbségi társadalom	1
MARKOVICH MIHÁLY verse	6
DUDÁS KÁLMÁN verse	7
KENDE FERENC: Péter hallgatja Antoniót, aki Istent érzi (elbeszélés)	8
WEBER HENRIK versei	13, 19
CZIRÁKY IMRE: Fdesapám, . . . miért (elbeszélés)	14
GÁL LÁSZLÓ verse	20
KRISTÁLY ISTVÁN: Ünnepek előtt (elbeszélés)	21
BORSODI LAJOS: Részlet a Csabayék c. regényből	25
GÁL LÁSZLÓ: Mozaik	29
SZIRMAI KÁROLY: Dér András eljegyzése (elbeszélés)	32
KÁZMÉR ERNŐ irodalmi szemléje	39
AMBRUS BALÁZS: Földi Mihály: A század asszonya	43
LUCIA: A világpályázatot nyert Földes-regény	44
KISBÉRI JÁNOS: Tóth Bagi István: »Valamit tenni kell«	46

JUGOSZLÁVIÁBAN

Egyes szám ára	10 Din.
Negyed évre	30 Din.
Félévre	60 Din.
Egész évre	120 Din.

MAGYARORSZÁGON

Egyes szám ára	1'50 Pengő
Negyed évre	4'50 Pengő
Félévre	9'— Pengő
Egész évre	18'— Pengő

Cena: Za celu godinu Din. 120.— pola godine Din. 60'— 3 meseca Din. 30.— Pojed. broj Din. 10. —

KISEBBSÉGI KULTURA — KISEBBSÉGI TÁRSADALOM

A kisebbségi magyar élet *szervezetlensége* ujabban minden téren egyre jobban kiütözik. A sajtóban és *ad hoc* összejöveteleken mind gyakrabban hallatszanak sürgető hangok, hogy véget kell vetni ennek a tétovázó helyzetnek és gondoskodni kell olyan szervezet felállításáról, amely kisebbségi életünk százfelé futó vadvizet és vékonyan csörgedező patakjait egyetlen mederbe terezné és egyidejűleg gondoskodna arról, hogy a magyarság mozgalmi erejének ez a megduzzadt folyama feleslegesen ki ne csapjon ágyából és oktalanul el ne apadjon. Megjegyezzük: a tünet sem új, a tervezetések sem újak. Az egységes kulturális és gazdasági mozgalom terve együtt született a magyar kisebbségi akció politikai részével és azzal szerves összefüggésben áll. A széles magyar tömegek szellemirányú és gazdasági megszervezésére azonban, — ezt elfogulatlanul, *sine ira et studio állapítjuk meg* — a múltban még elvi kísérletek is alig történtek, gyakorlati téren pedig ugyyszólván egyetlen elhatározó lépést sem tettek. A kisebbségi élet egész szerkezetét, a rövid ideig funkcionált politikai párt tevékenységétől eltekintve, a szervezetlenség jellemezte és jellemzi ma is. A hatalmas változást követő zürzavaros időben, amikor még teljességgel bizonytalan volt, miként fog alakulni a magyarság helyzete, kulturális és gazdasági megszervezésre irányuló tevékenységről alig lehetett szó, később pedig, amint a helyzet kezdett végleges formát öltetni, a *politikai erőgyűjtés kötötte* le a magyarság friss politikai-adminisztrációs szervezetét. A küzdelemben, amelyet a magyarság politikai pártja az öt megillető törvényhozási képviseletért és később ennek birtokában a szerződésekben biztosított *elemi* kulturális, politikai, nyelvi és emberi jogokért folytatott, nem maradt idő olyan koordinált szerv kiépítésére, amely a politikai programban előírt irányított kulturális-gazdasági mechanizmust üzembe helyezte volna. A politikai szervezés elsőrendű céljai mellett, átmenetileg, másodrendű jelentőségűvé vált a szellemirányú és gazdasági szervezés. Fontos volt, de nem volt sürgős. Későbbi időpontban nyilvánvalóan sor került volna ennek a két életbevágó organizmusnak a felépítésére, időközben azonban olyan változás történt, amely a már funkcionáló központot: a politikai pártot is téltlenségre kényszerítette.

Most azonban újból adva vannak a művelődési és gazdasági szervezés fizikai és lelki lehetőségei, hiba volna tehát, ha a gyakorlati lépések helyett ismét a tétovázó tervezetéseknél maradnánk. A józan előrelátás szempontjait az parancsolják, hogy meg kell ragadni a pillanatnyi alkalmakat és ki kell aknázni egy demokratikus, kulturális-gazdasági vonatkozásokban kétségkívül engedékenyebb kormányzati rezsim által nyújtott lehetőségeket az *egységes közművelődési és gazdasági mozgalom* megindítására. Ne tévesszék azonban szem elől a törekvés tényezői, hogy az elmúlt és kényszerű politikai téltlenségben eltelt évek során a jugoszláviai magyarság társadalmi strukturájában mélyreható változások, helyenként döntő szociális és politikai eltolódások történtek. A teljes sikertelenségre van kárthatatva minden olyan összefogás létrehozásán fáradozó akár szellemi, akár kulturális, akár gazdasági irányú *mozgalom*, amely ezeket a magyar társadalom tömegében történt és geológiai-lag még friss gyűrődéseket *quantité négligeabl*-nak tekinti. Itt egy kis

kitéréssel rá kell mutatni a csehszlovákiai kisebbségi magyar közművelődés mozgalmi viszonyaira. Azért választottuk éppen Csehszlovákiát, mert viszonylagosan ott a legerősebb, legfejlettebb és intézményekben a leggazdagabb, a kisebbségi kultúrélet. És *szemléletileg ott a legvegyesebb*. S noha a kultúrélet munkásait és szervezeteit a szemlélet, irány és célkitűzés tekintetében meglehetősen elvont ellentétek választják el egymástól, egy pontban: a kisebbségi magyar művelődés kérdésében mégis *egységre törekcsenek* és a különböző kultursejtek között egységes kooperációt igyekeznek létrehozni. Erre szolgálnak Szlovenszkóban az ugynevezett Tavaszai Parlamentek. Ilyen kulturparlamentek keretében jönnek össze a különböző világnézetű és pártállású kulturmunkások, hogy a magyar kisebbségi kultúra kérdéseiben egységes platformot találjanak. Az első Tavaszai Parlamentben (Érsekújvár) az a felfogás alakult ki, hogy az elvi különbözőségek ellenére a magyar kultúra kérdéseiben lehetséges, sőt szükséges az együttműködés, kiderült azonban, hogy az egység fikció. A második Tavaszai Parlamentről (Komárom) ugyanis távol maradtak az Egyesült Ellenzéki Magyar Pártok érdekkörébe tartozó kulturegyesületek és szellemi munkások és a Prohászka Ottokár-körök. Az Érsekújvároitt elhatározott kultur-egység megteremtése tehát, úgy látszik, nem sikerült. A második Tavaszai Parlament deklarációt fogadott el, amely szerint »a magyar kultúra *szellemi, demokratikus és humanista tradícióhoz hiven helyesnek és szükségesnek tartja a független kisebbségi kulturális vitatórum (Tavaszai Parlament) fenntartását azzal, hogy a Tavaszai Parlament a szlovenszkói magyarság demokratikus kultúrájára, mely szabad megnyilatkozási és tárgyalási helye marad mindazoknak, akik a magyar kultúra ügyét megtárgyalni óhajtják...*«

Csehszlovákiában tehát újabban (1937) két kulturfront áll szemben egymással. Hogy a koalíció létre lehet-e hozni, az a legközelebbi Parlament-en dől el, amelyre tekintet nélkül a történetekre, meghívtak *mindenkít* függetlenül a politikai és világnézetű pozitív-negatív előjelektől.

Ezt csak azért vetettük itt közbe, hogy most, egy új jugoszláviai mozgási lehetőség küszöbén a kisebbségi magyar kultúra diplomatai és nagykövetei a mozgalom megindításánál a *limine* vegyék figyelembe a társadalmi-strukturális változásokat és gazdasági egyenetlenségeket a magyarság tömegein kívül és beül. A megfelelő *modus vivendi*-től függ: lehetséges lesz-e eredményes kultur-kooperációt létrehozni, amelyből egyaránt kiveszi részét és amelynek egyaránt élvezni hasznát az *egész magyar sorsközösség*.

Egyelőre — állapítsuk meg — a teljes szervezetlenség állapotában van az egész kisebbségi magyar szellemi és materiális élet. Évek során, melyeket a kisebbségi élet irányító személyei és kevés szervezeti teljes tértlenségben voltak kénytelenek eltölteni, széthullottak azok a különben sem szilárdkötésű keretek, amelyeket korábban kiépítettek. A kapcsolatok a vezetők és a tömeg, az egyén és a testületek között szét szakadoztak, ami kevés a múltban épült, az a kényszerű passzivitás éveiben nagyrészt szétmállott, s elszakadoztak azok a laza fonatok is, amelyek a kisebb kulturegységeket valamely vidék fejlettebb szellemiségű, nagyobb kisugárzó energiájú központjához fűzték. Kultur-szigetek támadtak, egyik szigeten némi élet pislákol a diktatúra éveiben is, más-hol semmi. Ezek között a kultúra-szigetecskék között nem volt és ma sincs semmiféle egzséges közlekedés, nincs egységes szempont és nincs pozitív irány. Minden sziget önálló tevékenységet fejt ki, a maga jó-rossz után halad és tárgyilagosan meg kell állapítani, hogy »kultúra-terjesztés« címen igen gyakran — éppen az ellenőrzés és szemponttalanság miatt — silány minőséget hoznak forgalomba. Az a véleményünk, súlyos hiba volna, ha a *menyiségi* kultúrát elébe helyeznék a *minőségi* kultúrának, miként most történik. Egészen nyíltan megmondjuk: az az

érzésünk, megint rossz vonalon, szűk látókörrel indult el a magyar kultúra ügye. A magyar tömegeket az önműködés és igen agilis kultursejtek egészen hibásan táplálják s nem is vitás, miért. Azért, mert *nincs egységes, kidolgozott, korszerű, magyar kisebbségi kulturprogram*. Nincs megfelelő irányítás és nincs magyar *kisebbségi kulturtanács*, amely az irányító, a felvilágosító, a szerepkiosztó és ellenőrző szolgálatot *officiál* ellátná. Egyáltalán nem látunk céltudatos kisebbségi magyar kulturmunkát, csak eszigegetet, különálló, nagyrészt *ad hoc* kezdeményezéseket, amelyeknek jószándékosságát és jóhiszeműségét nem akarjuk és nincs is jogunk kétségbevonni. Nem is erről van szó. Minden olyan törekvést, amely a magyarság tömegeinek szellemi és anyagi színvonalát igyekszik emelni, respektálunk, legfeljebb a mód és azok ellen az eszközök ellen emelünk kifogást, amelyekkel a célt akarják elérni. Nem hisszük ugyanis, hogy unosuntalan ismételt népszínműelőadások, alkalmi kabarék, sőt ujabban — *horribile dictu* — »kulturvacsorák« *önmagukban elegendők, vagy egyáltalán alkalmasak volnának arra, hogy a széles magyar néptömegek szellemi színvonalát emeljék, a felserdült és most felserdülő, friss, magyar háttásokat egy állandó kulturális tökéletesedés vágyának meghódítsák. Egyszer tudomásul kell már venni, hogy par excellence, a magyar fiatalság nem ezt akarja, helyesebben: nem csak ezt akarja hallani, hanem az étellel és a valóságokkal akar megismerkedni. A sorsát és a helyzetét akarja ismerni, irányt akar látni, célt kíván tudni, lelkileg is fel akar készülni arra a küzdelemre, amely az anyagi érvényesülés, az egzisztencia kivívásában reá vár. Tudni akarja mi a kisebbségi sors. Posztját akarja elfoglalni ebben a sorsvállalásban. Engedjék meg a kérdés: Hol vannak az irányító fényjelek, ki ismertette meg őket a kisebbségi élet ideológiájával, tudják-e ezek egyáltalán, mit jelent egy friss és törekvő többségi nép közé beékelve egy társadalmilag heterogén nemzeti kisebbség tagjának lenni. Nem hinnék! Ilyen irányu tevékenységre — érdekes jelenség — nálunk kevés gondot fordítottak és fordítanak. A magyar ifjúságnak *nincs ideológiája*, — semmilyen, még polgári sem! — ezt a szellemterületet nem merik feltárni, noha itt van a magyar lélek Achilles-pontja, itt sebezhető és itt vehető be. Ez sem új tünet; ez is tényleges szellemi és szociális szükségletek fel nem ismeréséből fakad. Régi baj, hogy a magyar ifjúság szellemi közéletmezése egészen gyenge. Egyoldatu. Nem rejthetem el azt a gyanúmat, hogy a szellemi közellátásból indirekt módon mintha kirekesztették volna a dolgozók és a falvak ifjúságát. Nem vették figyelembe az idők változásait és az új, magyar ifjúsággal szemben is őseink avult szellem-pedagógiai módszereit alkalmazták. Üvegházban nevelik az élet valóságai és fényességei nélkül. Kultúra helyett — vacsorát adnak, mikor a szellem éhes. Esmét vár az ifjúság, *polgári eszmét bár!*, de ne kulturvacsorát, mert miatt ezeken a vacsorákon köddel tömik meg a magyar fejeiket, azalatt élelmesebb eszmék agilisabb ügynökei egyre nagyobb karéjakat szelnek a maguk ideológiája számára a magyar lelkekből. Koncedáljuk, évekig nem volt lehetséges legális magyar kulturális, szellemi, gazdasági és politikai tevékenység, nem folyhatott sem szervezés, sem az öntudatot ébrentartó agitáció a magyarság vezetői részéről. A pásztoraitól megfosztott nyáj, különösen azonban a városi fiatalság és a munkásifjúság szellemi irányítók és higgadtabb életszemléletek hiányában könnyen belesorodott azokba a részben illegális, részben a kisebbségi ideológiától távoleső mozgalmakba, amelyeknek névtelen szervezői akkor sem pihentek, ellenkezőleg éppen akkor voltak legtevékenyebbek, amikor a magyarság összes szellemi idegközpontjai megbénultak.*

Minden jogszerű szellemi, gazdasági, politikai tevékenység megakadályozása minden körülmények között a jogszerűtlen, illegális mozgalmakat erősíti. A magyarság egyesületeinek, összjöveteleinek szünetelte-

tése idején is érvényesült ez a szabály. Különböző politikai és világnézeti áramlatok ezekben az években is keringtek nyíltan, vagy burkoltan, földfeletti vezetékekben, vagy földalatti kábelekkben szóban és betűben. A magyar tömeg — főleg azonban az ifjuság, amely ezekben az években ért meg eszmék abszorbeálására a jelszavaknak és ideológiáknak ebben a bőséges zivatarában tanácstalanul magára hagyatva állt. Egyrésztük közömbös maradt, másrésztük fassizálódott, harmadik részük bolsevizálódott, de tény, hogy *a magyar társadalom most az újabb indulásnál erősen heterogén képet mutat*. Két nemzedék és két generációs szemlélet áll most már szemben egymással minden kérdésben: a politikai, közművelődési, szociális és gazdasági kérdésekben egyaránt. Mindezekben a pontokon elvi ellentétek vannak vagy lesznek, abban a pillanatban amint e problémák valamilyen irányban vló megoldásához hozzányulnak.

Az átcsoportosulások figyelembevételével, helyes érzékkel és a tényleges helyzet tárgyilagos elismerésével kell megkeresni azt az utat, amelyen el lehet jutni egy egészséges kultur-koalíció létrehozásáig. Ezen az uton az első feladat a magyar kisebbségi *kultur-kataszter felállítás*a volna, hogy tisztába legyünk a szellemi vagyoni mennyiségével, minőségével és e vagyont kezelő intézmények számával. Ilyenirányu rendszeres kutató-munka nélkül, szellemi életünk eleven erőinek és bennül tagjaink feledése nélkül eredményes szervezés nem lehetséges. Másodsor: világgosságot kell teremteni, ki kell irtani szellemi életünkől minden áiro-mantikát, elködösítő tendenciát, csökevényes, itt ragadt, bénító népszim-müves, elkendőző mentalitást. Az áporodott levegőt egy tisztultabb, idő-szerűbb, emelkedettebb és *felelősegteljesebb* szellem új ventilátorával el kell tüntetni, fejkből lelkekből, intézményekből, egész hangulatvilági-tással megszépített életünkéből. A falvak és városok magyar ifiatsága ma gazdasági rőbuszok és festett szinfalak között él, nincs horizontja, süppedt a tüdeje, nincs tisztában önmagával, fajtája helyzetével és ettől a fiatalságtól várjuk, hogy később megállja helyét tisztában látó, job-ban felkészült, az élet másik oldalát is ismerő, öntudatosabb, érettebb, felvilágosultabb, ennélfogva életerősebb és szívósabb fajták versenyében. A magyar tömegeket, falusit és városit, *ki kell szabadítani évszázados szellemi elszigeteltségéből* és miként most Magyarországon is teszi írók és szocio-ógusok serege, meg kell nekik mutatni *az élet igazi arcát*, azt, amely a különben szép és szükséges gyöngyösbokréták és a sok komisz-kulissza mögött van: kenyér, munka, irtózatos verseny, föld, betegség, iskola, asszimiláló törekvések, környezet, jövő... ez együtt: súlyos ki-sebbségi sors, amelyben kétszeres szellemi és fizikai erőfeszítésre van szükségó minden magyarnak, ha nem akar elsorvadni és összepréselődni a ránehezedő ellenhatások sulya alatt.

Kulturában a szüntelen haladás, politikában a szociálisan bélelt de-mokrácia, gazdaságilag a szolidarizmus és egymást segítés eszméjét kell elhínteni a falvak és városok magyar ifjuságában mielőtt még elsodródik a szélsőségek felé. Fel kell tártani a kisebbségi sorsból folyó valóságos helyzetet, hogy az ifjuság tisztán lásson és felkészülhessen a versenyre, meg kell erősíteni *emberségében*, fajtája szeretetében, kulturája megbecsü-lésében, ezt pedig csak szüntelen, céltudatos, szívós felvilágosító hadjá-rattal lehet elérni.

Ehhez azonban mindenekelőtt ismerni kellene a magyar tömegek helyzetét, viszonyait, életformáit. *Adatokra volna szükség*. Rendszeres *ialu és társadalom kutatás* megfelelő és megbízható adatokat szolgáltatna a szátszórtnan élő magyarság számszerű viszonyiról, a környezetéről, szükségleteiről, társadalmi megoszlásáról, kultur színvonaláról, anyagi viszonyairól, iskolázottságáról, olvasmányairól, egészségügyéről, orvosai-ról, tanítóiról, népszokásairól, népművészetéről, stb

Ezt a feladatot ifju magyar intellektuellek vállalhatnák és végezhet-

nek el megfelelő direktívák alapján. Rövid idő alatt össze lehetne gyűjteni vidékekre vonatkozóan is a kívánt szociográfiai adatokat és ezeknek alapján *ki lehetne dolgozni az egészséges közművelődési programot* a kulturális és gazdasági szervezés lebonyolítására. A helyzet most ez:

A magyarság jelenleg funkcionáló szervezetei: A Közművelődési Egyesületek, Olvasókörök. Ilyenek ujabban kevés kivétellel minden magyaroklakta városban, kis- és nagyközségben vannak. (Számszerű pontos adatunk nincs)

Magyar Közművelődési Egyesületeken, Olvasókörökön s valamely felekezet nevét viselő kulturegyesületeken belül, azok keretében vannak az ifjúsági alosztályok.

A magyar főiskolai ifjúságnak Beogradban és Zágrebben van egyesülete.

Ez a vagyon-keret.

Másik kérdés, mit végeznek ezek az egyesületek a kultúr szolgálattban?

A Közművelődési Egyesületek, Olvasókörök s más néven működő egyesületek most *nagyobbrészt színlelőadásokat* rendeznek. (Petrovgradon, Noviszádon fejlettebb színvonalu kulturestétet is) A mozgalom hibája, hogy sehol sem látunk gondoskodást az értelmiségiek, a dolgozók, a falusi egyszerűbb és a városi igényesebb, haladóbb ifjúság szellemi szükségleteinek kielégítéséről. A beográdi és zágrebi főiskolások egyesületei nagyobbrészt segélyezési problémákkal foglalkoznak, aktív kultúr szolgálatot nem, vagy elenyésző mértékben végeznek. (Zagrebben irodalmi és zenetanfolyam, könyvtár). Az írók »Szenteleky társasága«, mint testület nem működik

Ha hozzávésszünk még ezekhez a néhány nem kimondottan kultúregyesületet (Iparos-körök, Dalárdák, tüzoltó-műkedvelő együttesek), amelyek nagyobb részt *alkalmi előadásokat* rendeznek, már végére is értünk az intézményekben megnyilvánuló szellemi vagyon felsorolásnak.

Könyvtáraink számáról, állományáról, minőségéről és az olvasottság mértékéről egyelőre nincsenek megbízható adataink, amit tudunk az minőségileg és mennyiségileg is elszomorító. Magyar szövetkezetekről, s egyéb gazdasági jellegű berendezésről nem tudunk.

Összegezve az elmondottakat *újbol megállapítjuk*, hogy egy, az adottságokkal számoló, előrelátó és reális magyar kultúrpolitika *nem hagyhatja figyelmen kívül azokat a rétegeződéseket*, amelyek a falusi és városi tömegek strukturájában mutatkoznak. Ez a rétegeződés szabja meg egyrészt a falu, másrészt a város szempontjából a *modus vivendi* kérdését. A kulturfokozatokban mutatkozó eltérések a városi és falusi tömegek között viszont feltétlenül más technikai és taktikai megoldásokat tesznek szükségessé a kultúrpolitika szempontjából. A tényleges helyzet mérlegetéséből folyó konkrét javaslat a már elmondottakon kívül ez volna:

A magyar ifjúságot és a társadalom intellektuális rétegeit aktíve és passzíve foglalkoztatni kell. Egyrészt kulturális feladatok és szolgálatok végzésére kell megnyerni és ezzel aktív tényezőként bekapcsolni a munkába, másrészt olyan alkalmazkodó, de minden esetben felvilágosult előadások hallgatóságául megnyerni, amely előadásokon tudását gyarapíthatja, horizontját szélesítheti, a kisebbségi nemzeti öntudatát erősítheti.

Az *aktív szolgálat*: a magyar ifjúság intellektuális tagjai pályázatok keretében vállalják egy-egy kisebbségi politikai-, társadalmi-, gazdasági-, oktatásügyi-, etnográfiai-, nyelvi, művészeti-, irodalmi-, agrárpolitikai-, adóügyi-, népmozgalmi-, egészségügyi-, kulturális-, szociálpolitikai-, munkás-, paraszt-, iparos-, kereskedő-, város-, falu- stb probléma feltárását, felkutatását és kidolgozását.

Folyóirataink, napilapjaink, kiadóink, vagy elsősorban egy erre a célra felállított szervezet gondoskodik arról, hogy ezek a fontos, kultúrpolitikai és szociográfiai adatok nyilvánosságra hozassanak, a magyarság minden rétegéhez eljussanak és legfőképpen, hogy a kutatások alapján fel-

merülő kívánságok teljesítenének, a bajok orvosoltassanak, a sérelmek kivizsgáltassanak.

A *passzív szolgálat* keretében az arra hivatottak városi és falusi magyar kulturális szervezetekben rendszeres előadásokat tartsanak *korszerű problémákról*, amilyen egész sereg van a politika, társadalomtudomány, gazdasági, művészeti, történelemtudományi, irodalomtörténeti stb. területről. A városi és falusi ifjúságot feltétlenül érdekelné például a szövetkezeti eszme és mozgalom története és lényege, az agrárpolitika, hitel-, termelési, értékesítési és a mezőgazdasági szociálpolitika, a föld-birtokpolitika, az ipar és kereskedelem, a nyersanyag problémája, irodalom, művészet, faluszociológia, egészségügy, a világgazdaság és világpolitika, a világnézeti törekvések, a pénzgazdálkodás és a bankpolitika stb., sok-sok érdekes időszzerű kérdés

Miért nem történik ebben az irányban is fejlődés, miért lovagolunk állandóan a kulisszákon és a vacsora-megoldásokon. A magyar kisebbségi mozgalmak sikere és megszilárdulása addig el sem képzelhető, míg egy egyetemesebb, tisztultabb, felesleges hájrégeitől megszabadított, időszzerű és humánus elvektől áthatott kultúra megbecsülésében és szolgálatában nem találkozik minden városi és falusi, értelmiségi és dolgozó, öreg és ifjú magyar.

A magyar közművelődés ügyét ki kell mozdítani statikus helyzetéből. A tehetetlenségi állapotot kényelmes, de éppen annyira közismert és méltatlan ellenérvek hangoztatásával nem szabad kodifikálni. Üljenek össze a közművelődés elnökei, vezetői, erősakaratu férfiai és állapotadjának meg egyetemes és céltudatos közművelődési és gazdasági programban figyelembevéve, hogy a magyarság dolgozókból és parasztságból, kisegysz-tenciákból és szellemeiből áll. Kulturszolgálattal felvilágosulttá, gazdasági intézményekkel ellenállóvá tett magyar társadalom a legjobb biztosítéka jövő fennmaradásunknak.

Szegedi Emil

Ne fájjon, ami fáj

*Testvér, bírod-e még a sulyos keresztet?
A harcot a fekete vérebeikkel,
melyeket a Gond csahosan ráderesztett,
Mert ha nem bírnád — akkor sem lesz máskép.*

*Nem lesz máskép, nem, itt verekedni kell:
Vedd úgy, hogy áldott a bor,
amelyik mámort ad. S hogy ebcsont beforr.
Üss vissza, ha marnak — ennyi az egész.*

*Mert ki hallja ugyan a más jajszavát,
kit sajnál az ember? Legfeljebb önmagát,
Ne fájjon hát, soha ami fáj. Meglátod:
olyan átlátszó lesz minden, egy-kettőre
— csak azt ne kérdezd, mi lesz veled esztendőre.*

*Talán jól van így, éppen ahogy van,
hogy az ember mindig magára marad,
ahogy itt állok, egyedül, egymagam,
Ugyis aki segíteni tud,
hiszen minden élet — más vágányon fut.*

*Mit is tudunk hát, magunkról, másról?
Az élet valahogy ránktalál,
kerget az uton. El kell felejteni,
hogy amikor megszülettünk, már belénk mart a halál*

Markovitch Mihály.

Este a Tiszán

*A fűzeseken sűrű alkony barnáll
s a késő órák settenkedő árnya,
a színeket matt csöndszikokra váltja.
Egy szalonka vág feljebb, a kanyarnál.*

*A part mentén most, túl a szemhatáron
aludhatnának a falvak, meseszép
álmukra nyurga, virrasztó jegenyék
vigyáznának: csak jöjné már az álom...*

*De mérhetetlen mély álom kellene,
hogy elcsituljon minden bánat itt,
vagy hajnal kéne, mely új lázra szit,
hogy megmozdítson mindent ellene...*

*A parton bolygok, borongva ballagok
s várom míg csöndben és sompolyogva
a vén Tiszára s bus homlokomra
kiülnek a biztató csillagok...*

Dudás Kálmán.

PÉTER HALLGATJA ANTONIOT, AKI ISTENT ÉRZI

— Ó, tiszteletreméltó idegen, most abban a szerencsében részesülsz, hogy asztalodnál vendégül láthatsz. Bizalmamat külsőddel nyerted meg, amelyről — úgy vélem, helyesen — elmélyülő és felette művészi természetedre következtek. És hogy ne tarts felületesnek, vagy holmi vásári komédiásnak, azt is megmondom, hogy tépelődő, miszticizmusra hajló és ellentmondással vivódó lélek vagy. De ne hidd, hogy tudós vagyok, aki életén át unalmas jellemmegállapító kutatásokat végzett, hogy céduláinak sekélyes bizonyosságával elképezzen. Dehogyan... látásom világosságát más táplálja és tudományok hamissága azt nem homályosítja el.

— Tudom, az emberi zaj elől menekültél ide, ebbe a halászfaluba, amit fürdőnek neveztek ki. De fájdalmasan tévedtél. Teli van lármás, formátlan ember-szörnyekkel, akik elkeserítik nappalodat és tűnődéseidet undorrá változtatják. Ezért virrasztasz éjszaka itt, az öreg Juliónál és fogyasztod tűrhető borát.

— Órákig elnézed a tengert, ami most olyan fekete, mint a kínai tus. Vagy a két halászbárka kárbidlámpájának villogó fényét figyeled? Nem tudom, ez a kép mit idéz benned, de lehet, hogy csak képzeletedet semlegesíti.

— Köszönöm a poharat Julio apó, de nem tartalak mégsem gondolatolvasónak.

— Köszönöm, ó idegen, a bort és bevallom, nem kis része van abban, hogy melléd telepszem. Bizalmat gerjesztettél bennem, hogy már a második korsót üríted. De hidd el, te is érdekelsz. Mert doboló ujjaid meghazudtolják egyhelybenüléled nyugalalmát. Furcsa ember vagy. Ajkad ivelésével az életed szürcsölőd és arcod éle Savonarolla asketikus szenvedélyét árulja el. Szemedből értelem sugárzik, de tekintetedet lelked révülése fájdalmassá teszi.

— Hasonlítasz hozzám! No, ne rettenj meg. A bensőmre gondoltam. Tudom, piszkos csavargónak látsz, szőrös pófámmal, nyiratlan üstökömmel, szétmálló ingemmel, foltokkal és pecsétekkel tarkított kabátommal. Kétségtelenül elriasztó látványt nyújtok toprongyos alakommal, kicserepesedett, mezitelen lábaimmal. De tudod, ez a külsőm függetlenségemnek és szabadságomnak ára. Értsd meg, ez a létalapom, vagy ha akarod, fizikai életformám. Itt Antonionak, a szegény halászok szolgájának, a gyerkőcök boldogjának ismernek és ártalmatlannak tartanak.

Kende: Ferenc: Péter hallgatja Antóniot, aki Istent érzi

— Tölts, ó idegen, beszélni kívánkozom, és ha van még gát bennem, ez az áldott ital majd szétveti.

— Ne félj, életemem nem szentimentális. Nem az igazságtalanságok láncolata, sem pedig a szerencsétlenségek szépen kitervelt összjátéka. Tulajdonképpen nincs is történetem. Mert hát nem mindegy, hogy vámhivatalnok, vendéglős, hajóskapitány, vagy zenekari dirigens volt az apám? Itt, vagy ott éltünk? Két, három, vagy négyszobás lakásban laktunk? Kicsi a változat otromba, közeprendűségbe bujtatott világotokban, és hidd el, hogy érdektelen, hacsak nem undorító, akár a tiéd, kedves idegen.

— Egy szóval, miként a tiéd, az én szüleim is a legjobbat akarták. Ezért huszonekét esztendő koromig végig járatták velem mindazokat az iskolákat, melyeket elviseltem. Voltam jogász, orvostanhallgató és festőnövendék. Majd újságíró, banktitkár, vállalkozó és miegyéb. Még fiatalon résztvettem két tudományos expedícióban. Képeket festettem, verseket írtam és értekezéseket, melyek feltűnést keltettek. Mondhatom: tehetséggel felülmultam a silány átlagot, és nem sok hiányzott, hogy a szellemi nagyságok ugyancsak silány társaságában kapiak helyet.

— Ne tarts féktelen, vagy állhatatlan természetűnek. Ezt a sokféleséget olthatatlan érdeklődési szomjám kényszerítette rám. Az évek haladásával szomjúságom türethetlenségig fokozódott. Végül jelentéktelen állásokat vállaltam, hogy furcsa, kialakulatlan szenvedélyemnek élhessek. Valami hajszolt a dolgok lényegének megértése felé. Belevetettem magam könyvtárakba, végignéztem a világ nagy alkotásait és kerestem a magot, amiből létem kicsirázhatik. De akármelyik uton indultam, hamar ahhoz a határhoz értem, ahol nincs emberi felelet, s ahol a rejtélyesség áthatolhatatlan fala meredt elém.

— Julió, adj még egy korsó bort, zárd be korcsmádat, és fekdüdj le, mi kinnmaradunk, pecsétes uccai asztalod mellett. Oltsd el fityegő lámpásodat, mert amint látod, a hold most bujik ki. Lassan halvány-sárgába öltözteti az öreg házakat és gyönyörködünk majd a lila árnyékban. Szeretem az éjszaka színeit, de ha festőink durva és szirupos képeire gondolok, lekaparnám a holdat az égről. *Mert megmérgezték az éheteimet a festők, az írók, a tudósok*, mint ahogyan megcsaltak az erkölcsi szabály teremtői is. Rutul rászedtek.

— De tudod, volt bennem erő, fellázdattam ellenük és mindent leráztam magamról. Ne hidd, hogy csak az egyenruhás lelkű polgárokkal szállottam szembe. Nem. Megtagadtam bensőmben a dolgok rendjét és lefokoztam magamban az értelem mindenhatóságát. Tuljutottam az évezredek összerakott hazugsághegyein. Valami csodálatos nagy, szent lázadást éltem át, alig merem kimondani — a világszellemmel ismerkedtem meg.

— Tölts, ó idegen mert nehéz feladatra vállalkozom, amikor

lelkemet teritem eléd. De fel kell szabadítanom ostoba érzéseimet, hogy fenséges titkomat közölhessem. Sulyos béklyó a rendbentartott érzék és szegényes a beszéd, amikor a nagy igazság fényének egyetlen sugarát is beléd szeretném lövelni.

— Figyelj jól, légy áhítatos: az én titkom, hogy a teremtés igazságát ismerem. A mindenség benső fényének vakító és perzselő sugarában fürdöm.

— Ó idegen, érdeklődő tekintetedbe most némi rémület vegyült és eszelősnek tartasz, ha nem tökéletesen elmeháborodottnak. Nem tiltakozhatom, mert ezzel csak hitedben erősítenélek, de gondold meg, ha nem ez a rongyos alak mondja ezt, hanem a ferencesek kázmzásába bujt felebarátod: milyen megilletődött érdeklődéssel habzsolnád szavait. Nem tudsz a diszletektől eltekinteni, amit, ó idegen, a lényegtől elválaszthatatlannak érzel.

— Ámde, ha mélyen magadba tekintesz és meghallgatod vergődő lelkednek vágyakozó szavát, megérted majd igazságomat. Mert ez az igazság nem az enyém, hanem a valóságé. Lassan rátersz talán arra az egyedüli utra, amelyen az állatitól felszabadult ember jár.

— Idegen! Apostol sem vagyok. Nincs tantételem, sem pontokba foglalt szabályhalmazom. Az igazság, az élet mindezt nem türi. A megfoghatatlan valóság mindennél több, nagyszerűbb és minden forma, amit ember alkotott, otromba másolat, amelyből a lényeg hiányzik.

— Figyelj csak idegen. Utálok a szónoklást és értelmedre sem akarok hatni. Amikor a festőakadémia falai közül kikerülve először állottam künn a természetben állványom előtt és tekintetemet belefurtam az előttem elterülő tájba, sejtelmes remegés fogott el, és nagy, különös érzés kerített hatalmába: megéreztem a természet végtelenségét és kifejezhetetlenségét. Majd szegényes vásznamra, festőeimre és ecseteimre vetettem pillantásomat, és világosan átéltem a táj lefestésének lehetetlenségét. Szörnyűségig fokozódó magasztosság ömlött el bensőmben. A mindenség mögött rejülő valóságot éreztem meg. Mert tudod-e, mi a levegő rezgése, a levelek titkzatos rebbenése, a színek tobzódása, a formák harmóniája? Hogyan mondod el mindezt egy sikon, ha az isteni természetet nem akarod meghamisítani? Tudod-e milyen a táj? Megérezted már annak végtelenségét? Nem nyugóz le a nagy átélés? Hogyan érzékelteted annak az élménynek nagyszerűségét, amit a veréb ágról való elröppenése, a levelek finom rezdülése, a nap csillámának játéka lelkedben előidéz? Megtudod-e érezni a kifejezhetetlen nagyszerűségét?

— Mit kívánhattam hát durva szerszámaimtól?

— Mit adhattam magamból, ami ezt megközelíti?

— Azután asszonyt festettem. Sokáig néztem szép arcát, szabályos vonalainak ezernyi érdekes szabálytalanságát. Tekintetéből

az angyali jóságtól a démoni szenvedélyességig minden változatot megtaláltam. Amikor elkészültem a képpel és az ünneplők dicsőretének áradatát hallgattam, szégyenemben kettéhasítottam a képet. Ellenállhatatlan kényszerből tettem, mert az eleven nő ott ragyogott minden varázsával, rejtélyes nagyszerűségével. Patyolatfehér bőrének pórusaiból bódító illat áradt, lehetéből mindentfeloldó mámor rezgett, s képemről: merev forma, élettelen báb üres tekintete meredt felém. Ünneplőim durva látása nem tudott megteveszteni!

— Többé nem vettem ecsetet kezembe. Nem akartam a dolgok egységes, mégis végtelen változatát megcsufolni. Így gondolkodtam. Később mégis a tollra fanyalodtam. Feltörő nagy érzések, csodálatos átélések kívánczoltak ki belőlem. Regényt irtam. Megvették és kiadták. A lapok rólam cikkeztek. Révbe értem, azt mondták. Ebben az időben végig hallgattam a házmesterné veszekedését. Teli volt szidalma erővel, képekkel, színekkel, fordulatokkal, és annyi élet bugyogott belőle, amennyi nem volt egész regényemben.

— Nem irtam többé.

— Valami rajongásig fokozódó csodálkozás ejtett rabul. Egyik ámulatból a másikba estem. Még nem értettem, még nem láttam semmit, de titokzatos érzések feslettek ki belőlem, hirdelve egy nagy öröm közeledtét. Új világ kapui kezdtek előttem kitarulni, melyek mögött az igazi nagy élet buzog. Eleinte csak kis résnyire nyíltak szét az élet kapuinak szárnyai, s én feszült figyelemmel révültem el bensőm ébredésén. Megmagyarázhatatlan, mindent elsöprő mámor kerített hatalmába.

— Nagy átéléseim még gondolni sem engedtek arra, hogy durva eszközeinkkel azokból valamit is megrögzítsek.

— Ó, kedves idegen, ez teljességgel lehetetlen volt. A művészet a tompult érzékűek jámbor csalása.

— De hallod-é a csoszogó lépteket? Két hárfás közeledik, akik eddig a matrózok csapszékében muzsikáltak. Apa és fia. Mindkettő egy-egy szemére vak. Sem Beethovent, sem kontrapunktos zenéteket nem ismerik, de majd meghallod hárfáik furcsán bódító zenését.

— Üdvözöllek benneteket. Zeno és Mario. Tudom, magas vezényszó parancsára jöttetek ide, mert nagy szükségem van reátok. Oda a mólóra telepedjete, pengessétek el a tenger köszöntését. Orcáitokkal forduljatok az áradat felé, hogy ki tudjátok pattantani elnyűtt szerszámaidokból az ihletettség minden szikráját.

— Tudod, idegen, nem restellem bevállalni, hogy a bort nem csak szeretem, de szükségem is van rá. Kivüle még ez a zsongó muzsika segíthet nagy feloldódásomban. És meglásd, te is közelebb jutsz ahhoz, amit kimondanod szinte lehetetlen.

— Julió..., Julió apó..., hahó, ébredj. Igéretemet megtartot-

tam, első álmodban nem zavartalak, bort kérünk öreg...

— Hallod idegenem, hogy a tenger moraja miként festi alá a hárfák zengését? Érzed-e, a pillanat fenségét? Ó idegen, a muzsika a csalók legszebb varázslata.

— Tudod, bensőmben vakító fényforrás izzik. Sokkal hatalmasabb, mint amit nyomorult testem elbir. Szétmarcangol az átélés tüze, és hamuvá perzseli azt a rengeteg, vagy talán csak cseppnyi képességet, ami az istenség részesévé tesz. De látod: vidám és elégedett vagyok, kedves idegen, mert ez a legnagyobb élmény és minden jó java.

— Kimondom hát: én Istent érzem magamban.

— Idegen, olyan mindegy, hogy mennyire vagy emelkedett ember és mit értesz ebből, amit mondok. Én, csak én egyedül mondom igazat a világon. Nekem nincsen miért hazudnom. Én nem sa nyargattam magam évtizedeken át, és képzeletemet sem gyötörtem éjjel-nappal, hogy ideérkezsem.

— És... és az utolsó szót alig merem kimondani, mert magam is megrettenek — ha iszom, akkor mindennél jobban és világosabban érzem, hogy bensőm rejtett mélyéből gigászi világítótorony dus fényforrása löveli a megértés, a meglátás olyan érzetét, hogy az istenivel egyesülök.

— Érted ezt, idegen?

— Ne kívánd, hogy még világosabban mondjam.

— Én... én... én: része vagyok az Istennek.

— Megbotránkoztattalak! Fordulj el tőlem, vagy huzasz karóra Nem védekezem. Nem tehetek erről. Látod — látszatra — végső-kig süllyedtem, hogy ide felemelkedhessem. Nekem a valóság kellett és ez a valóság, a mindent átható, éltető, egyetlen igazság! A lényeg maga.

— Köszönöm, nem iszom többet.

— Már virrad.

— Most majd, mint mindennap, kibujnak az emberek oduikból. Zajognak, hazudnak, csalnak, lopnak, hizelegnek. Pöffeszkedő ön-teltséggel, sekélyes szellemmel, kicsi célokkal loholnak undorító jólétük biztosítására. Komiszak, kegyetlenek, durvák, kenetesek, képmutatók. Mind, valamennyien. Korlátolt, bamba nézésű hivatalnokok, hájjal párnázott kufárok, agyafurt prókátorok, művészetet hirdető vásári komédiások.

— Nincs irigység bennem. Furcsa bogárfajtának látom őket, és gyűlölet helyett — amit talán véleményemből merítesz — hálás vagyok nekik. Ők adják nagyságom keretét. A lehetőséget magasabbrendűségem felismeréséhez.

— Milyen jelentéktelen az ő létük az én számomra, akinek a mindenség orgonájának végtelen regisztere zeng, zug, muzsikál. Nekem, aki eljegyzettje vagyok az édes végtelenségnek, a mindent

magában egyesítő örökkévalóságnak, a nagy csodának — ők: mit is jelenthetnek?

— Ó kedves idegen, az első sirály fölröppent a levegőbe, nézd csak szárnyának ivelését, ó szent gyönyörűség!

— Reggel van. Látod ott a kiszolgált, lyukas haltartó ládát? Az a lakásom. Jőjj kísérv el. Most lefekszem. Lassanként felkél a nap és első sugaraival az én arcomat cirógatja. Nagyon jól alszom. A nyálam édesen kicsordul. Arcomra színes légy telepszik és acélzöld potrohán, mint drágakő csillámlik a napfény.

Omis, 1936. nyarán.

Kende Ferenc

Szívemet a felhőkig hajítom...

*Szívemet a felhőkig hajítom...
Hahó!... Hallod, hogy zenél az éter,
Amint végigszágul a Mindenségen?!...*

*Rohan, vágat csodás fények felé,
A piszkos földről mindig csak tovább...
Cirógatják szűz melódiák...*

*Igézve, mint egy égi látomást,
Azt akarom, hogy milliók lássák
És meghallják bomlott dobbanását!...*

*Azt akarom, hogy milliók lássák,
S bámulva nézzék meredek ivem,
Mit égre karcol repülő szívem...*

*S ha egy-egy csepp a véreből lehull,
A földön szólnak majd az emberek:
Ni-ni! az égből bibor-fény pereg!...*

*Szívemet a felhőkig hajítom...
Kis csillag lesz belőle, jól tudom,
És megpihen majd fenn a tejuton...*

ÉDESAPÁM . . . MIÉRT?

Amikor az ember eljut odáig, hogy »apuka« lesz a neve, csodálatos átértékelésen megy keresztül. Eleinte minden olyan, mint valami könnyű, kedves szindarab, amelyben az apaszerep senkinek jobbnak nem juthatott volna, mint a szereplő Apukának. Testhez álló, kedves kis komédia az egész. Az egész kellék: a kis bölcső és benne a világ legszebb, legokosabb kisbabája: az én gyerekeim! Aki gügyög. Mit? Apró, értelmetlen csacsiságokat. Így!

Aztán egyszerre csak azon veszi magát észre az ember, hogy ott ül egy nagyon komoly, nagyon diszes trónszéken, mint uralkodó, akinek minden szava törvény. Magas katedrán ül, melynek alapja talán minden tudományok minden könyvéből rakódott össze és ő az a csodálatos, mindent tudó bölcs, aki csak a kérdéseket, a »miért«-eket várja, hogy megadja rá minden idők legbölcsebb feleletét. Csip-csup szegény embert is látni ezen a mesebeli polcon, mert a leggyatrább fizetésű dijnoknak is legfeljebb kisöccse itt a Rotschild, a legvéznább apuka is acélizmu díjbirkózó, a szépségről pedig vitát sem kezdenék, hiszen kislányom meggyőző szavakkal, meleg ölelésekkel százszor is bebizonyította már nekem, amit pedig sohase hittem volna: hogy szép vagyok, majdnem a legszebb az egész világon!

Ez a varázslatos átértékelés azonban csak akkor következik be, ha az apukának nevezett ember bele-belenéz a kristálygolyóba! Az uralkodóvá, bölcsé, erőssé, széppé átértékelt apukának pedig rettenetes felelősségű feladatuk, hogy nézegessék, ajánozzák ezt a varázsgolyót! Melengessék beletekintgető mosolygással, megsimogassák szeretettől, megértéstől bölcsökké finomodott szavak puhaságával.

Ezerszinű ez a kristálygolyó! A *gyerek szeme!* . . . Minden létsíségre tágra táruló lélekablakocska.

Lehet az alapszine kék, mint a juniusi ég, lehet zöld, mint a májusi rét, lehet feketén csillogó, mint a csillagokkal teteszőrt nyári éjszaka. A minden csodát teremtő Isten, amikor felszabadította önmagát a teremtés mestervizsgálóján, ezt készítette remekbe! A legszebbet, a leghibátlanabbat minden mesterműve közül.

S ha néha felhőske bodrosodik a kristálygolyó kékségére, ha halottsárga, száraz, falevél hull a májusi rét zöldjébe, vagy kialudna hirtelenül egy ragyogó csillagocska a szépséges éjszakában, alig észrevehető homály fedi el a varázsgolyót, a lélekablak kitérül, a csöppnyi száj rubinja felhasad és kibuggyan rajta egy szó: miért?

De jó ez az apai trónszék, ez a bölcsességet kölcsönző tudós katedra ilyenkor!

Cziráky Imre: Édesapám... miért?

Én kétségbeesve gondolok arra, hogy eljön az idő, amikor megtudja a fiam is, a lányom is, hogy nekem is vannak miértjeim, melyekre nem tudok feleletet adni önmagamnak, melyekre senki sem tudott még válaszolni nekem. Mert eddig én mindenre tudtam felelni nekik!

Pedig nem közönségesek voltak azok a miérttek!

Hogy a tisztelendő urnak nincs bajsza, az semmi, de miért nincs a tanító néninek? Hogy a gólya hozza a kisbabát, az igen, miért nem hozza gólya a kis borjút? Aztán, hogy a borju csak *ugy lesz*, vagy az is *születik*? Aztán ki volt erősebb, Toldi Miklós, vagy Krályevity Márkó? És ezekhez hasonlók garmadával!

Én mindre tudtam kielégítő feleletet adni. Találtam szives szót, bölcs mesét, melyekkel le tudtam törölni a homályt a kristálygolyóról és láttam a kielégültség boldog mámorával becsukódni az ijedten felpattanó lélekablakot.

Csak egyszer...!

Egészen kicsinyke elemista volt még a fiam és messze volt az iskola tőlünk. Minden napja új élményektől volt terhes. Ugy vettem észre, miértjeit megfélezi tanítója közt és köztem. Nekem már csak a nehezebbje jutott.

Egy nap vörösré sirt szemekkel jött haza. Megijedtem, de nem mutattam. Kérdeztem volna már, de hallgattam. Talán el-esett, talán veszekedett? Se baj, megesis az ilyesmi!

De az anyja persze nem állhatta szó nélkül.

— Ki bántott aranyfiam? — kérdezte ijedten, ösztönösen.

— Megverték a gyerekek — szakadt fel a zokogó felelet.

Most jöttem én. A hangomban több volt a szigor, mint a részvét. Nem kell kényeztetni a gyereket!

— Ki bántott?

— Én nem tudom, csak Rajkónak hívták azt, aki először a földhöz vágott! — szepegte a fiam.

— Milyen Rajkó?

— Én nem tudom. A nevét is csak onnan tudom, hogy a többi azt kiabálta neki: udri ga Rajkó! És erre a Rajkó földhöz is vágott!

A felelevenített sérelem új könnyzáport eredményezett.

— Akarom tudni, hogy volt az egész! — vágtam bele a bőgésbe.

— Az egész az úgy volt, hogy amikor a Sztoinics sarkára értem, ezek a gyerekek megláttak és elkezdtek csufolni! Jöttek utána és úgy kiabálták: magyar, magyar, kokosár!

Elkomolyodtam. Hát így áll a dolog? Ilyesmit én nem éltem át gyermekkoromban.

A gyerek folytatta.

— En nem csufoltam pedig őket, csak azt mondtam: fogd be a szád! Erre jött a Rajkó, meg a többiek is!

Hallgattam.

— Pedig én nem is bántottam őket! Nem is ismerem őket! Hát akkor *miért?!*

Tágranyilt szeme könnyben uszott, maszatos, tintás kezét nagyos mozdulattal tárta szét, úgy várta a válaszom. Riadt szeméből, az én kristálygolyómból egy szó izzott felém, mint valami lángoló kérdőjel: *miért?!*

Hallgattam.

És bennem a tudat alá süllyedő emlékek eliszaposodó rétegéből felbukott egy kép. Elevenen, frissen, mintha most történt volna.

Megfogtam a gyerek kezét, magamhoz vontam és beszélni keztem.

— Sok évvel ezelőtt én is így jöttem az iskolából, mint most te. Nem engem bántottak pedig, én se bántottam mást, de fájt, mert végig néztem egy ilyen csunya históriát. Mentünk haza az iskolából. Az egyik sarkon kereszt állott s éppen melléje értünk, mikor egyik maszatos iskolatársam észrevette, hogy a tuloldalón megy sietve, szinte előlünk menekülve a Stein boltos fia. Kócos kis zsidógyerek. Mire feleszméltem, már át is ugrattak érte a vásott gyepsori csemeték és nagy diadalordítással cipelték át az innenső oldalra a kereszt elé. Ott ráordított a legszázajásabb, a legverekedősebb:

— Ha elmondod a miatyánkot, nem bántunk!

A fiam nem sirt már. A szája is kinyílt és léleketét visszafojtva, megértő részvétellel leste a folytatást.

— És mit gondolsz, mit csinált a Stein-fiu?

— Mit?

— Biztosan szomorú volt a lelke, de mosolygott... és... hibátlanul elmondta nekik a miatyánkot!

— Pedig zsidó volt?!

— Pedig zsidó volt! Mi mást tehetett volna? Azután végignézte szomorkás tekintetével ezeket a kis gyepsori vadzsamarákat és otthagya őket.

— És apuka?

— Én fiam? Én csak ott álltam és nagyon szégyeltem magam. A Stein-gyerek előtt a gyepsoriak miatt. A Stein-gyerek fel se vette. Biztosan fájt neki, hogy megalázták, de ő maga volt zsidógyerek, a gyepsoriak meg sokan voltak. Látod neked sem kell máskor az ilyen meg hallanod. Ha fáj is. Aztán, látod volt idő, amikor a magyar gyerekek szoritották ki így a szerb gyerekeket. most meg fordítva van!

Éreztem, hogy ez már elég, hogy nem tudok okos választ adni a miértre, azért befejeztem a beszélgetést.

Czi űky Imre: Édesapám... miért?

— Igen fiam, most fordítva van. Legokosabb, ha máskor más-
sik uccán jössz haza!

*

Vége lett az iskolaévnnek. A vakációban Magyarországra men-
tünk három hétre. Ki tudott volna ellenállni öregapó, meg öreg-
anyó nagybetűs leveleinek, melyeknek minden mondata azt sür-
gette: Gyertek már! Mi, ki tudja, eljuthatunk-e hozzátok valaha!?
A gyerekek már meg sem ismernek bennünket, meg is halhatunk,
gyertek hát, bár egy hétre!

Mentünk.

A ritkán utazó emberek gyámoltalanságával, talán félszégse-
gével bámultunk meg minden új állomást.

A két gyerek a kérdések pergőtüzével árasztott el. Alig győz-
tem felelettel.

A negyedik napon már, mintha mindig ott éltek volna. Mi
csak meg-megálltunk itt-ott, régi emlékek ujultak fel, új meglátá-
sok szinesítették a fakulni kezdő régi képeket, de nekik, úgy vet-
tem észre nagy megnyugvást okozott, hogy semmi különöset,
semmi különbséget nem észleltek. Veréb, veréb. Virág, virág.

Az első nap ugyan megbámulták a kakastollas csendőrt, a
fiam talán titokban összehasonlítást is tett a mi nárednikünk meg
az ottani őrmester között, mely összehasonlítás ki tudja kinek a
javára esett, mindegy, én semmi különöset nem észleltem a gye-
rekeken.

De mit is láthattak volna? Az ottani Duna alig valamivel szé-
lesebb a mi Tiszánknál, a folyóparti füzes is ismerős melódiákat
susogott, a szomszédot itt is Jóska bácsinak hívták, a kis kacskák
itt is aranyárgák voltak, mint nálunk.

Ami különbséget magukkal hoztunk, az meg egyenesen szen-
záció-számba ment itt, mert amikor a fiam az öregapó biztatására
és az álmélkodó Jóska bácsi elképesztésére odakanyarintotta a
nevét ciril betűkkel az újság szélére, Jóska bácsi mély meggyő-
ződéssel és őszinte bámulat hangján mondta ki a szentenciát.

— No, hogy azt se kék mondani!

A felesége, Panna néni meg tán keresztet is vetett ijedtében,
amikor a lányom az öreganyja öléből rázendített az iskolában
tanult nótára, hogy

— Csija li je taraba...!

Összecapta a kezét Panna néni.

— Egek Istene!

Hamar hire jár az ilyesminek a faluban! Határozottan felénk,
különösen a gyerekek felé fordult a figyelem. Azoknak meg tet-
szett az érdeklődés. A lányomnak hol itt, hol ott kellett elénekelni:
csija li je taraba...

A fiamnak sohasem volt kielégítő társaság a huga, azért már az első napokban érdeklődni kezdett öregapjánál.

— Öregapó, hogy hívják azt a gyereket, aki a sarkon lakik?

— Jóskának, fiam.

— Hát azt, aki ott megy most?

— Nem ismerem meg messziről, kisfiam. Ha jól látom Fekete Fercsi.

— Minálunk is van Fekete Fercsi, de az kisebb.

— Hát hogyan lenne gyerekem, hiszen itt is vannak Pisták, Jancsik, Jóskák mint nálatok.

— Hát Rajkó van-e?

Öregapó elnevette magát.

— Rajkó az nincs.

Délután lementünk a Dunára fürdeni. Leheveredtünk a homokba. A hátunk megetti mezőségen gyerekek hancuroztak. A fiam lassan játszva közeledett felénk.

Hadd ismerkedjenek! — gondoltam. Szinte el is feledkeztem róla, amikor egyszer felsivitott a hangja.

— Apukám, jaj!

Felugrottam. A füzesből rohant felém a fiam, a nyomában öt-hat gyerek, kik, mikor megláttak, megálltak és mint akik jól végezték dolgukat, visszafordultak.

Lilhegve, zokogva, összekarmolt arccal ért hozzám a fiam.

— Mi az?

— Megverték.

— Miért?

— Nem tudom... zokogta, hebegve, ijedten, méltatlankodva.

— Eleinte nem bántottak, de azután az egyik rám fogta, hogy szerb vagyok. A többi meg elhitte. Aztán így kezdődött. A végén meg megzavartak...

A kristálygolyóra mélységes, fekete árnyék berult. Megdöbbenve néztem bele a riadt gyermekszembe. Abba a feneketlen mélységes örvénybe, melyet ott láttam kavarni. Szinte megindultam magam is. Szólni még nem tudtam, de magamhoz akartam vonni. Ő kiszakította magát ölelésemből, szembeállt velem és szinte kiabálva, remegve szórta felém a szavak áradatát, mit az a mélységes örvény hozott fel a felzaklatott lélek mélységéből...

— Apukám... hát most..., hát ezek... miért? Ottjón a Rajkó megvert, mert magyar vagyok, itt megvernek, mert szerb vagyok! Mi ez?! Miért?

Aztán elfojtotta torkán a szót a zokogás.

Én meg csak álltam ott, álltam... szó, felelet nélkül. Ez a felém dobott hatalmas »miért« mellen vágott és ledöntött az én megcsufolt fiam mellé.

Mosolyogni próbáltam, pedig belül nekem is sirt a lelkem, összeszorított állkapcsom lezárta a szavak útját és csak ügyet-

lenül, makogva tudtam később kinyögni pár suta, értelmetlen szót.

— Ezt fiam, úgy nevezik: kisebbségi sors. Jó ehhez hozzá-
szokni korán... később talán nem fáj.

Szegény öregapó botjával fenyegette a visszavonuló gyerek-
csapatot, mely vissza-visszanézett csodálkozva, hogy nem is zava-
rom őket, nem is kiabálok rájuk, csak állok ott a fiam mellett és
simogatom a fejét...

Délután észrevettem, hogy a kislányom ott áll a kert végében,
a kerítésen belül és sóvár szemekkel néz az utca tulsó végén ját-
szadozó lányok csoportjára. Körbeállva, táncolva énekelték:

— Ispiláng, ispiláng, ispilángi rózsa...

Már a számon volt, hogy kiküldöm közéjük, de elhallgattam
és hagytam, hogy a kerítés mögé lapulva énekelgesse egymagá-
ban, de mégis velük együtt az ismert régi játszói nótát.

— Ispiláng, ispiláng ispilángi rózsa...

Cziráky Imre

Birok a Holnappal...

*Holnap! ki holnap már Tegnap leszel,
Ki mindig meghal, s uj létre támad,
Holnap! kivel örök csatám vívom,
Mért futsz tőlem, s mért futok utánad?!...*

*Holnap! te ezer-arcu szent rejtély,
Selyemruhájú, csábító kokott,
Kít ha egyszer karjainkba zárunk,
Akkor látjuk, hogy festett és kopott!*

*Multam, — a meghalt holnapok ezre, —
Hajdan csillogó, tündérszép ékszer,
Hátam megett a sutba hajítva
Bágyadtan tompán rám visszanézel.*

*Eldoblak téged, te ócska jelmez,
Nem kellesz nékem, uj Holnapra várok,
S az uj Holnappal örök-uj erővel
Holnap a döntő, uj birokra szállok!*

Weber Henrik

Eladok 34 évet

*Eladok 34 évet,
rossz jogaimat, hajlott hátamat
és a vérem.
Eladom ezt a magamba ojtott,
de nagyon idegen énem
s eladom, amit másképp akartam:
eladom 34 évem.*

*Kék szemeim első csodálkozását,
az első hálát, az első hitet,
a hozzámdobogó legelső szívet
s az első ámuló csodát:
eladom az első meséket
s az első könnyet, melyet
dübörgő vágyam
újultra csukott szemeimből kiejtett.*

*Eladom boldog husz évemet,
eladom első emlékemet, Blankát.
(Pedig jó néha látni az arcát
behunyt szemekkel, könnytelen-sírva.)
Eladom, ami még nincsen megírva
s nincs befejezve: magam.*

*Ki ad többet érte?
Ki mondja hittél, hogy az árát,
csak a piculát is megérte?!
Ki ad valamit érte?
Egy kézszerítást, talán ... barátit,
de, hogy a szíve és szeme ragyogjon
és hogy mindent, de mindent megérjen,
amit akartam és elhibáztam
és több legyen, mint amennyire vártam
és jobb legyen, mint ez az élet ...*

Ennyit, talán ennyit megérek? ...

Gál László.

Ü N N E P E K E L Ő T T . . .

Mire beért a faluba, este lett az alkonyatból. A házak ablakából örvendő szemfényként ömlött a világosság. Kuti Mihályban is megremegett az áhitat tömjénes emléke. Felmelegedő borzongás járta át hidegbe ékelődött testét. Szörnyű hideg van ma. Lélekre hasító. Mint a csont, olyan volt a rőzseág. Még egy pillanatra se lehetett megállani. De nem is lett volna tanácsos megállani a szélsőpörte havas folyóparton. Hiszen rongyos bocskorban tapodta a féltérdig érő, sziporkázó, tüzes havat. Mikor belevágott az ujjába, meg se érezte. Csak az a néhány, nagy csöppben kicsurrant vérszem mutatta a sebet. De hamar megfagyott az is.

No, de nem hiába fagyoskodott, mert jócskán lesz neki is a levágott rőzseéből.

Az ut haván eléje csillan a sarki bolt sárga petróleumlángja. Lecsukott szája megnyilott egy lehelletnyire:

Ott árulják az örömet!

Legalább egy kis örömet vihetne! — többet a mindennapi megérkezésnél... A gyerekek megérezett öröme megdobbantotta a szívéét. Az élet elhalványodott, fáradt képei remegő szókká melegedtek benne:

Egy dinárért diót!... Hiszen van egy dinárom!

Boldogan áradó léptekkel indult neki a boltnak:

Egy dinárért vesz diót! — Aranyos diót!...

Az ének hullámos áhitata édeskedett dermedt szívében. Milyen jó lesz majd énekelni! Átadni magát annak a csendesítő világosságnak, ami néha úgy kifogy az emberből. De most érzi, hogy az kíséri minden léptünket, átfüti a fáradt szívet és megöleli az embert!... Eh, hiszen nem is olyan rossz az élet! Persze: szenvedni, tűrni kell... térdig gázolni a megfagyott hóban!

De majd csak elmulik a Tél! — üzent fel a szívébe a biztató, tiszta érzés és belépett a boltba.

Mintha marokra való kincsei volnának, úgy nyult a zsebébe azért az egy dinárért...

De mi ez?... megernyedtt ujjakkal kaparász végig agyonfoltozott bekecsének szétrongyolt zsebein... a foszlányok között azonban nincs semmi... üres, hideg szakadásokat érez csak, amiken át kezébe folyik a végtelen hideg:

Nincs... nincs...

Ismeri a nincset... nagy találkozásai voltak vele... mikor

meghalt a kis Rozika, mert nem volt orvosságra... a lehuny kis szemek fekete üressége is benne van remegő, semmit sem érintő kezében... de még az is csak egy eltűnt régi állomásnak tűnik most elhomályosuló szemei elé...

Ejnye, mormolja az ijedség elfásuló, kiürülő mosolyával és hirtelen úgy felnyög, olyan fájdalommal, hogy szinte maga is megijed tőle.

No csak, no... ne komédiázz már... hol vagy?

De a dinár nincs sehol. Elveszett!...

A boltban sokan voltak. Ünnepe előtt. A boltos és inasa fűgén hajladoztak a fiókok között, amikből apró és nagyobb papirstanilik kerültek a pultra. Fűgén folyt a kis pénzek nagy öröme vására. Kevés cukor, még kevesebb fűszer, néha egy-egy marék dió csörgött.

Az különösen fáj...

Ő is azt akart. Bár egy marék diót... Némán nézte a vásárlókat. Csak az ujjai vonaglottak néha egyet az üres zseb vigasztalan foszlányain. A megsebzett ujjá különösen sajgott, jobban fájta a többinél. Mintha az érezné legjobban az üres zseb végtelen hidegét. A vevők ide-oda lökték. Nem törődtek vele, mintha nem is volna ő is közöttük, értelmetlen, céltalan ide-oda ódöngésével...

A levegőben biztos hangok érce csendült:

Fél dinárért cimetet... kettőért diót... háromért cukrot...

Ő csak egyért akart... diót... De most már nem mondhatja! Köhögés fogta el. Valami a torkába karcolt. Nagyon kinlódott, hogy visszatartsa a köhögést. Már szédült bele, és mégis magába akarta fojtani... azt sem bánta volna, ha ebbe az erőfeszítésébe maga is beleful...

Közben minden ment a maga útján. A boltos biztos kézzel dolgozott. Hév volt a szemében, ahogyan egy pillantással felmérte és kiszámította az értékeket. Egyik kezével — és ezt most feltűnő élességgel látta — jobb kezével kiszorgált, a ballal meg beseperte a pénzt... Mindez nagyon is simán történt...

No, még egyért diót is! — mondja muzsikáló nevetéssel egy fiatal asszony.

Egyért diót... mormolja ő is és kisimul az ökle...

Aztán elnézi a boltost. Szegény, tüdőbajos ember. Tudja róla, hogy nem bírta a nehéz munkát, hát eladta kis földjét és ezt a boltocskát nyitotta. Arca két oldalán piros foltok tüzelnek... úgy se bírja soká...

Hirtelen vad fájdalmat érez: miért nem vett reggel azon az egy, azon az utolsó dináron cigarettát. Az ebédtelen, egybefolyó napban néhány pillanatnyi megfélemezésre ebben a kibíratatlan szegénységben... megérzi a cigaretta kábitó derűjét... amint valamelyik lehasogatott fa néma, téli csöndjéhez dülve,

szívta volna... és aztán mintha lassan, visszatartva engedné ki a mámoros jó ízét...

Mit lökdös? — mordult meg, mikor egy sebtében forduló asszony friss mozdulata érte.

Az asszony merészen a szemébe nézett és szinte arcul csapta szavával:

Hogy én?

Igen, maga, hallja-e?!... és azt mondom: vigyázzon!

A boltban csend lett. Dermedt, hideg csend. Tépő, mélyről fütött, izgalmas, számonkérő csend. A vásárolók megbántott, jeges lehelete... Nem volt itt senki, akit többször is meg ne löktek volna és mégis minden ment a maga útján... Barátságos mosolyokkal, összeütközés nélkül. És most ez az ember itt mindent megékasztott... A meglepetés zavara azonban csak egy pillanattig tartott.

Mit gorombáskodik?... Nézze meg az ember! — hallatszott mindenfelől. Aztán egy éles, torkonfogó hang:

Ki maga?

Hogy ki vagyok?... Most szinte elmosolyodott irtózatos düheben. Most, most megbántották... és ezek itt... akik mind azt az utat járják, amit ő. Kihuzta magát, hát én vagyok a...

Röhögés csapta el előle a levegőt a kis petróleumlámpásos világosságban. Még az inas is megszólalt:

Olyan régen álldogál már ott hátul. Százszor is vehetett volna már!

A rászegeződött szemek kérdőre vonták, beléje dőttek: no, hát ki vagy te?... no, nyögd ki már!... tudni akariuk! Érezte, elsápadt, hogy arca megvonaglik, hogy most egészen egyedül maradt... már megsebzett uja sem fájt. Nem is fájdalmat érzett, hanem végtelen, leküzdhetetlen gyűlöletet... Látja a diószákokat, amikből nem vehet egy dinárnyit, a sápadt kis gyerekeinek ünnepre... akiknek nem derül az öröm csillagos fénye...

Talán lopni akart! — kiáltott fel valaki.

Most már szinte rávetették magukat, hogy kilökjék maguk közül. A kör már szinte bezárult körötte. Egyöntetűen közeledett feléje, megbonthatatlan összetartón! Mig alóla egyre jobban fogy a talaj...

Eddig minden baja ellenére is rendben folyt az élete. Szegény ember volt, úgy élt, mint a többi szegény ember, dolgozott, kapott pár garast és élt... sokszor éhezve, fázva, de élt... és ezek most mit akarnak tőle?... Kereste, kutatta a választ... egyszer verekedett, legénykorában. Jól belevagdostak egymásba ököllel, karókkal s aztán kész volt, el volt intézve, ezt azonban nem lehetne így...

Ki kell kutatni!!

Felhördült, mintha átnyársalták volna: tolvajnak nézik... őt, aki egy dinárért akart örömet venni!... Megszédült... szegény kis gyerekei!... inkább bevallja, hogy elvesztette a dinárt... de amint szólni akart, látta, hogy ezek nem hinnének neki...

Hát mit lökdösnek? — nyöszörögte.

Magát? — szolt csipősen egy asszony.

Itt senki se lökdös senkit, az én boltomban! — önérzeteskedett a tüdővésztes boltos. Ne zavarja a munkát. Ha akar vegyen, ha pedig nem?!...

Akkor elmehet! — bökte ki az inas.

A nevetés úgy csapott fel körülötte, mint a vesszőzés.

Megtántorodott, úgy érezte, gázolnak rajta... és már szinte kívánta is a megsemmisülést...

Néhány asszony sikoltott:

Részeg!

Ugy látszott, összeesik. De a boltos erélyesen szolt:

Ha részeg, menjen haza! Jobban tette volna, ha a pénzt csatládjának adja. Ünnepek előtt... — tette hozzá jelentőségteljesen.

Mint a megvert kutya, sompolygott ki.

Ünnepek előtt... ünnepek előtt... motyogta és tehetetlenségében szerette volna fölfordítani a világot.

Tántorogva ment el a bolttól, ahol kifosztották mindenéből. Nyomorultnak és megalázottnak érezte magát... Minden ellene fordult... Milyen rettenetes, milyen sirni való!...

A hideg mohón járta át a testét és megsebzett ujja vad sajjgással fájni kezdett. Kezét ökölbe szoritva, majd mereven kifejítve ejtette zsebébe...

És ekkor hidegen és megszabott körének éles, el nem téveszthető valóságával a tenyerébe hullott a dinár...

Egy darabig forgatta, peckelte a zseb zegzugjai felett, mikor azonban mindig visszaesett sajjgó tenyerébe, egy hirtelen, fölényes mozdulattal a zseb egyik szakadékán át a havas ura lökte...

És még soha sem érezte magát könnyebbnek, mint akkor...

Kristály István.

Részlet a

CSABAYÉK

c. regényből

A Kaszinó nagytermének egyik sarkában esténként erősen járta a baccarat. A pénzbőség idejében a könnyű meggazdagodás vágya csábította a kisvárosi embereket a játékasztalhoz, azok pedig, akiknek ujjai között a gyorsan szerzett pénz gyorsan el is folyt, utolsó reménységükkel itt akartak megint talpra állni. A füstös helyiségben, a ventilátor bánatos és egyhangu zümmögése közben, egymás hegyén-hátán lesték a zöld asztal körül a mohószemű, izgatott emberek, verejtékezve és idegesen vonagló ajkakkal, a szerencse forgandóságát. Furcsa társaság gyűlt itt esténként össze. Az előkelő ügyvéd és a vékonypénzü kiskereskedő, a gögös vidéki földbirtokos és a vasalatlan nadrágu ágens, a könnyűkezü gyáros és a szerényfizetésű köztisztviselő, megfélemlézve minden társadalmi különbségről, itt néhány órára egybeforrtak a lihegő, vére és idegre menő szenvedélyben. Akik az uccán nem ismerték egymást, egymásra dőlve meredtek a reszkető kézzel felütött kártyákra. Egyesek arcán magukra erőltetett nyugalom feszült, másokén megfagyott mosoly ült, de a legtöbb ember szemében leplezetlenül, szinte kiabálva ott tüzelt a fékezhetetlen vágy: magához ragadni a kajánul vigyorgó, aljas, komisz, imádott pénzt, mindegy, hogy kinek a kezéből, mindegy, hogy kinek a lelkéből, csak itt legyen a tárcában a szív fölött, ahol a legmelegebb érzés öleli körül. A kisvárosi ájult lelkeket a sors ebbe a sístergő katalnba dobta és most végre forni és párologni kezdtek.

A játékosok között kezdettől fogva minden este ott volt látható Tarnay Dénes is. Amióta a feleségétől elvált és magára maradt, ez az ember különös változásokon ment keresztül. Valamikor a kisvárosban mintagazdának ismerték, de attól az időtől kezdve, hogy családi otthona fel volt dülva, Tarnay Dénes nem volt többé a régi. Gazdaságát teljesen elhanyagolta, alig ment ki a tanyára és sokszor napokon át céltalanul ödöngött a kisváros uccáin. Nem mintha a felesége utáni bánkódás bolygatta volna meg ily vészesen lelki egyensúlyát. Az asszonyhoz sohasem fűttek mélyebb lelki kapcsok, de mégis itt volt, mégis központja volt egy egyenletesen hullámzó, csöndes és derűs családi békének. Az otthonnak minden meleg színe az ő lényéből sugárzott ki, a falakon a butorokon és minden egyes tárgyon észrevétlenül az ő finom mosolya lengett.

Amíg a felesége itthon volt, mindezt nem tudta, de amióta magára maradt, a színt és mosolyt fakó komorság és hallgatóság rideg csend váltotta fel. Lassanként gyűlölni kezdte otthonát, ezt a cifra sirt, amelyben még nyugtot sem tudott találni. Ugy érezte, hogy itt mindenre az enyészet finom porrétege rakódik rá és hogy a vázákban minden virág elhervad. Menekült innen és nem látta, hogy önmaga elől menekül.

Az asszonyokkal sem törődött többé. Senkivel sem. Csuszott lefelé a lejtőn és nem bánta. Az élet őt eleresztette és ő támaszték nélkül imbolygott a bizonytalanság felé. Kocsmáznai kezdett és gyakran volt részegen látható az uccákon. Nem bánta. Egymásután vett fel kölcsönt a földekre és a pénzt elherdálta. Nem törődött vele. Sohasem számolt utána, mire ment el a pénz. Elment, elmúlt, mint ahogy minden a világon elmúlik. A kölcsönt nem fizette vissza, sőt sokszor még a kamatfizetést is elmulasztotta. Árverést irtak ki a földre. Ha történetesen volt pénze, törlesztett valamit, ha nem volt, hát nem volt! Nem fontos az egész! Homályos szemével nem nézett a holnapba, hiszen a ma is már alig érdekelt. Lesz amint lesz! Nem fontos az egész!

És ekkor jött a kisváros szenzációja, a baccarat. Nagyszerű életelixir az ő romló idegei számára. Micsoda forró feszültség rejlik azokban a végzetes percekben, amikor a következő lap, a következő pillanat szerencsével, vagy balsorssal érkezik! A szem vörösen ég, mint a szemafor a dübörgő vonat közeledésére. Micsoda kivételes szembenállás ez magával a Sorssal! Az ember ezalatt nemcsak éli az életet, hanem pattanásig feszülő idegein át minden lángjával és ízével együtt érzi is. Issza, mint a tüzes cocktail-t. Szívja, mint az ópiumos cigarettát. Mert mit ér különben ez a szürke napokkal, mint ólmos, nehéz lábakkal előre totyogó élet?!

Tarnay Dénes tekintélyes összegeket vesztett a baccarat-n. Később már csak kisebb tételekben játszott, mert a pénze kifogyóban volt. Utóbb már ismerősöktől vett fel apró kölcsönöket, de a szerencse ezentúl sem akart melléje szegődni. Peches szériában vagyok — állapította meg magában — de majd holnap másképp lesz! És a holnap sem hozott változást.

Ma este sem járt különben. Utolsó száz dinárja most uszott el és Tarnay felállt a játékasztal mellől. Kissé bizonytalanul állt a lábán, mert szokása szerint játékközben tekintélyes mennyiségű konyakot fogyasztott. Benyúlt a nadrágzsebébe és kivette belőle aprópénzét. Épp annyi volt még, hogy a csehet kifizethette. Aztán körülnézett, hogy kitől lehetne pénzt kölcsönözni. De egyetlen bizalomgerjesztő arcot nem látott a teremben. Még egyszer körülnézett, aztán lebotorkált a lépcsőn.

— Pénzt kellene valahonnan szerezni! — ez járt az eszében, mialatt bizonytalan irányban nekiindult a kisvárosi uccának. Fázott. Észrevette, hogy a kalapját a kaszinóban hagyta és most hideg

szél érte erősen kopaszodó fejét. Nem törődött vele. Lomhán, tompa fényléssel kavarogtak benne a gondolatok, az álmodás nehézködfelhője alatt. — Pénzt kellene szerezni! — ismételtette magában, mert megcsukló gondolatai között csak ennek a vágynak volt még jártányi ereje. Csak ment előre, maga sem tudta, hova. A Csabayház előtt egy férfiba ütközött bele. Csabay Béla volt, aki éppen be akart fordulni a kapun. Tarnay feléje kiáltott, mintha a másik nagy messzeségben volna tőle:

— Halló, Csabay! Jó, hogy találkoztunk!

Csabay megborzongott az alkoholos lehellettől, amely Tarnay szájából megcsapta. Tudta, hogy ez a megszólítás mit jelent. Nem először segítette ki az uccán kisebb kölcsönökkel, amelyeket Tarnay hol visszaadott, hol meg végképen megfélemedkezett róluk. Szánakozva fordult feléje:

— Miben lehetek szolgálatodra?

— Kérlek, segíts ki ötszáz dinárral.

Csabay már nyult a pénztárcája után, de a keze féluton megállt. Habozva mondta:

— Nem jönnél be pár percre hozzám? Szeretnék veled valamiről beszélni.

Tarnay nem nagyon örült ennek a meghívásnak. Sejtette, miről lesz szó. Meg aztán várta őt a kaszinó. De a pénz nem volt a zsebében és ezért kelleni ráállt :

— Csak egy pár percre. Mert sietek.

Betértek Csabay szobájába, ahol azonnal megkapta a kért összeget. Tarnay nadrágzsebébe gyűrte a pénzt. Leültek. Ekkor Csabay komoly szemmel fordult a másik felé:

— Dénes, nem veszed rossz néven, ha őszintén beszélek veled?

— Oh, csak tessék!

— Nem gondolsz rá, hogy ezzel az életmóddal tönkre teszed magad?

Tarnay nyugtalanul fészkelődött a helyén.

— Nem olyan veszélyes dolog — mondta bizonytalanul.

— De igen. Veszélyes. A vagyonodat elherdálod. Kártyán usziks el a pénzed. Leiszod magad. Hová fog ez vezetni?

— Kinek örizzem a pénzem? Mit üljek rajta? Se asszonyom, se gyerekeim! Ugy állok ezen a világon, mint az ujjam. — Ezt az utolsó mondatot már az iszákos ember hirtelen meghatottságával, sirásra torzult szájával mondta.

Csabay fel akarta használni a pillanatot, hogy mélyebben hatoljon bele ennek az embernek a sorsába. Részvétellel kérdezte:

— Bánt valami? Sainálsz az asszonyt?

— Az asszonyt? Nem én! Az asszonyra már alig emlékezem.

— Hát akkor? ...

— Mondom, hogy nincs kiért vesződöm. És nem is lesz többé soha.

— Miért nem nősülsz újból?

— Ez az, amit nem lehet. Én már nem találok magamnak való asszonyt. Olyan csak egy volt...

Csabay tágra nyílt szemmel nézett a másikra. Azt hitte, hogy ittasságában össze-vissza beszél.

— Nem értem. Előbb azt mondtad, hogy nem sajnálok Ellát.

— Ellát nem sajnálok. Ella nagyot vétett ellenem. De ő volt mellettem az asszony. Az enyém. Testileg sok külön nő ismerem nála. Lelkileg se őt tartottam a legkiválóbbnak. De úgy, amint volt, pontosan kiegyesített engem. Vele voltam teljes. Ő volt bennem az egyensúlyozó erő. Az asszonyt nem sajnálok, csak magamat... Mintha egy ér pattant volna meg bennem!.. A szája megint sirásra görbült.

Csabay elgondolkozva nézte a másik különös vergődését. Sajnálta ezt a pusztuló, elvesző embert, aki nyitott szemmel veti magát bele a romlásba. A lelkére akart beszélni:

— Micsoda férfi vagy te, hogy nem tudsz szabadulni egyetlen beteg gondolattól?! Mögéje bujsz, mint ahogy az ijedős gyerekek elbujik a rém elől. Hát emberi élet az, amit te folytatsz?

Tarnay szomoruan bólogatott:

— Bizony igazad van.

— Ne mondd nekem — folytatta Csabay nekihehvülve — hogy egy férfi, ha igazán akarja, nem tud magán erőt venni. De te elhagyod magad, mint egy beteg, hisztériás asszony. Tudnál te megint talpra állni, de nem akarsz. Mert így kényelmesebb. Hát nem akarod belátni, hogy így elpusztulsz?!

Tarnay földhöz szegzett tekintettel úgy hallgatta ezeket a kemény igazságokat, mint a gyerek, aki rossz fát tett a tűzre. Újra csak annyit mondott:

— Bizony igazad van.

Csabay folytatta:

— Tudom, hogy ezt az ötszáz dinárt is azért kérted, hogy megint leülj a kártyaasztalhoz. De ezt nem szabad megtenned! Soha többé! Szedd össze magad és légy megint ember, Dénes!

Tarnay halkan, bűnbánó hangon válaszolta:

— Az leszek. Köszönöm a jószágodat.

Felállt, hogy elköszönjön. Kezet fogtak, de Csabay nem engedte el mingyárt a kezét. A szemébe nézett:

— Igérd meg nekem, hogy nem mész vissza a kaszinóba. És hogy mátlól kezdve új életet kezdesz.

— Igérem — mondta Tarnay, azzal megrázta a másik kezét és elsietett.

Az uccán elővette zsebóráját. Fél nyolc... Ejha, elég késő lett!... Derék ember ez a Csabay!... Hogy erőlködött szegény!... De azért utálatos dolog volt így elérzékenyedni előtte!... Mi-

nek is árulta el neki az ő legbensőbb titkait? ... Igazán fölösleges volt! ... Ugy ült ott vele szemben, mint egy böggé kisdíák a verés után! ... Hallatlan! ... Tulajdonképen mi köze annak a Csabaynak az ő privát ügyeihez?! ... Minő jogon avatkozik bele az ő életébe?! ... Talán azért, mert ezt a rongyos ötszáz dinárt kölcsönözte neki? ... Nagyszerű! Más is megadta volna! ... Kellemetlen ember! ... Hogy jön ő hozzá, hogy így megalázza! ... Ő meg ott ül bambán és ahelyett, hogy kikérné magának ezt az illetéktelen morál-prédikációt, még elnyöszörgi neki a keserveit! ... Utálatos még rágon-dolni is!

A kaszinó elé érkezett. Még egyszer az óráját nézte. Aztán fölsietett a nagyterembe és nyomban leült a játékasztalhoz. Három percen belül az ötszáz dinárnak vége volt.

Ekkor fanyar szájjal felállt és unott arccal, lompos járással hazafelé tartott. Álmos volt. Ledobta magáról ruhadarabjait és beleesett ágyába. Nemsokára erősen hortyogott.

Egy napon Tarnay Dénes nyomtalanul eltűnt a kisvárosból. Az emberek szinte észre sem vették ...

Borsódi Lajos

GÁL LÁSZLÓ:

M O Z A I K

Tizezer aszturiai bányász szétvágta karjait és lefeküdt az örökkévalóságba. Mi akkor épen preferánszot játszottunk. Nyertem. Történelmi időket élünk.

Ma, épen ma, amikor ott meghalt tizezer, — amott puska-golyó elé állítottak minden ostoba feketét, akinél fegyvert találtak, — amikor nagyszabású adócsalást fedeztek fel Angliában és amikor Kárpáti Nándor, a buddhista Kárpáti Nándor utrakelt messzi Indiába, hogy megtalálja az értelmet és hogy megtanuljon élni, — ma, amikor egy rendőrormester véresre vert egy tizéves kisfiút, — ma, épen ma, tizenkét dinárt nyertem és boldog voltam.

Történelmi időket élünk.

És ha majd az unokám elém áll: — nagypapa, mit tudsz a spanyol forradalomról? — megsimogatom fehér szakállamat, ha lesz és boldogan motyogom neki: — nagyszerű idők voltak azok kisfiam. Tizenkét dinárt nyert nagypapa a preferánszon ... Jaj, ha a Miskolczyt láttad volna ... Hogy az milyen mérges volt ...

✱

Egy kis színésznő után szaladgáltam akkor és halálosan fél-tékeny voltam. A partnerre, aki megcsókolta a szinpadon, a világító-mesterre, aki körülölelte a pazarfényű reflektorral, — arra az

urra, ott a legelső sorban, aki pirosra tapsolta tenyerét, az ujrázó közönségre, mindenkire...

A kislány barna volt és karcsu. Hideg kék szemei voltak és apja a vasuti kocsi tengelyeit kopogtatta az áltomásokon, — talán ezer dinárt kapott érte. Szoba-konyhás lakásban laktak, hárman testvérek, apa-anya és a nagymama. Főtt krumpli lehetett vacsorára a nagy prömier előtt, s talán házbér-gondokról beszélgettek, vagy arról, hogy jó lenne egy pár Bata-cipő, hetvenkilenc-dináros, de nincsen hetvenkilenc dinár, nincsen husz sem.

A művész nő hercegnőt játszott és most ott ragyogott a rivalda fényében, nekem, másnak, mindenkinek. Nem látszott rajta a főtt krumpli, a házbér-gond, a Bata-cipő, a szoba-konyhás lakás. Ujjongva tapsolták a művésznőt és virágot küldtek eléje és a fehér selyem ruhájára még ötszáz dinárral tartozott a szabónőnek, de ez sem látszott, csak a siker, csak az ujjongó nagy siker. És ott hajongott a művésznő és rám mosolygott és másra is mosolygott és egyik pillanatban forró öröm és a másik pillanatban hideg keserűség szelei suhantak rajtam keresztül és vacogva és lelkesen tapsoltam és örültem, hogy a művésznő az enyém és sirtam, hogy a művésznő a másé...

És nem gondoltam én sem a főtt krumplira és nem gondoltam a tizezer szétvetett karu aszturiai bányászra és nem gondoltam a történelmi időkre és arra, hogy egyszer majd be kell számolnom a kis unokámnak.

...Bizony nagyszerű időket élt a nagypapa, kisleány... Láttad volna csak, mekkora nagy sikere volt Fehér Jucinak az Arany-madárban...

*

A villamoson beszélgetnek:

— Te, azt a második dugót láttad volna! Csak úgy süvitett, — az ágyugolyó se jobban...

— Persze, neked csak a ZsAK tud futballozni...

— Nem, majd a SzAND-ot dicsérem.

— Miért? Ócsi tán nem futballista neked?

— Hét:egy!

— Pah! Barátságos mérkőzésen... Majd a bajnokban találkozunk...

— Abban sem lesz nagy örömötök.

(»A polgárháború valamennyi frontján folynak a rendkívül véres harcok.«)

— Ugyan. Most kijött nektek a lépés... De nagyra vagytok vele!...

— Na ja! Majd nem használunk ki ilyen súlyos vereséget!...

(»A jelentés azt állítja, hogy már tegnap este két és félezer katona holtteste borította a csatateret.«)

...Ülj, ülj csak ide mellém, kis unokám. Nagypó majd elmeséli neked, hogy is volt azokban a történelmi időkben...
Hét:egyre verte meg a ZsAK a SzAND-ot...

*

Amikor meleg kávéét iszom reggel, amikor pontosan hozzák az ebédet dében és amikor puha ágyba fekszem este: de jó is lenne rátok gondolni, elesettek és elesendők. Mennyire embernek, emberebb-embernek érezném magam, ha...

De én sem. Más sem. Senki.

Az üzletben nem volt forgalom és a Kelemt megcsalja a felesége és megint föllei hozták a kávéét és képzelje, drágám, megint új ruhát vett a Pirosné és igazán jó zene van a kávéházban és a film nagyon tetszett és a Grün egy nagyszerű viccet mesélt és milyen jó volt a Szabó Marci és jaj, ezek a kis gimnazisták mit csinálnak és a Balognál kapni a legjobb füstölt libamellet és...

...Tizezer aszturiai bányász meghalt? Ugyan!...

Amikor tizenkét dinárt lehet nyerni preferánszon...

*

Dr. Detre László, washingtoni egyetemi tanár könyvét olvasom: Két világ harca.

2000-ben megalakultak már a Föld Egyesült Államai, öttagu direktórium irányítja a termelést és az elosztást, napi másfél-órai munkaidő mellett mindenki megszerez minden szépet és jót, amit földünk csak nyújthat, amikor...

Amikor az állatvilág legapróbbjai, a hangyák, fellázadnak a teremtés koronája ellen és megkezdik a legrettenetesebb gazdasági háborút.

A búzát támadják meg, a csirázó életet és a rengeteg buzamezőkön kihal az élet.

2000-ben nincsen már templom és nincsen vallás. Nincsen magántulajdon és nincsen nemzet. Hárommilliárd egyforma ember él a földön.

És amikor a megrágott buzamezőkön hiába várják az életet és amikor nem teremnek gyümölcsöt a fák és amikor elszáradnak a roppant rizs-ültetvények, — amikor halódó gyermekek vinnyognak az uccák szélein és elapadt anyák szorongatják halottaikat...

Amikor már nincsen honnan és nincsen merre, akkor száz-
ezrek, milliók ajkain csendülnek fel a régen elfelejtett sorok:

...és add meg Uram a mindennapi kenyérünket...

Megadja?

Igen, megadja!

*

Történelmi időket élünk. Még majd megirigyelnek érte unokáink. Oh, hiszen mi is irigyeltük a messzi multak hőseit...

De, ugy-e, megbocsátod, Uram. Nem tudtuk, mit cselekszünk...

DÉR ANDRÁS ELJEGYZÉSE

Késő délutánra járt az idő. Az árnyékpókok előbujtak a sarkokból, s lassan szőtték-szövögették hálójukat. Még a hófehér szanatóriumi butorokra is ráterítették, ráagatták. A beteg és látogatói szóltanul vergődtek alatta. Az elmulást érezték benne, a körülük lebegő halált.

Mányoky Emil, a kosztolányis fejű, fiatal színész, viaszsárgán feküdt szanatóriumi ágyán. A ráterített könnyű takaró csak lesoványodott jobblába körvonalait mutatta. A balt, pár héttel előbb, tövig vágták le. De a gennyes kórt már ezzel sem lehetett feltartóztatni. Az előrehaladott betegség szaga enyhén ott érzett a levegőben. A lefogyott arcú, szőke fiatalasszony hűvös illatu kömívizet permetezett szét ellene. Ám ura észrevette, s szenvedőn mozdította meg fejét.

— Talán érzel valamit, Annuska? — kérdezte bágyadtan.

— Dehogyan szívem, csak állott a levegő, fei akarom frissíteni. Meglátod: mindjárt könnyebben érzed magadat.

— Kimélni akarsz, tudom, — válaszolta halkán a gyereketlenségű fiatalember. — Csak az nyugtat meg, hogy nem tart már soká.

— Hogy mondhatasz ilyet, Emil, — szólt rá szemrehányóan a felesége. — Ugy-e nem igaz gyerekek? — fordult az ágy tulsó felén ülő hugához: Piroskához s leendő sógorához: Dér Andráshoz.

— Nem, nem! — tiltakozott melegen kibuggyanó hangján a a leány. — Te mindig ily rettenetes dolgokat beszélsz!

— Szenvedéseid sugallják ezeket a gondolatokat, Emil. — szólt közbe András is, hogy mondjon valamit, de hangján érzett az erőltettség és kedvetlenség.

Ismét elhallgattak, ölkbe ejtett kézzel, beszédre vágytalan. Csak nagynéha buggyant ki ajkukon egy-egy mondat, akkor is huzódva, vontatottan, mint egy darabokra töredező gondolat. Jó, hogy közeledett az alkony s a iőorvos látogatásának ideje, legalább felállhattak és készülődni kezdhettek. Mányoky ilyenkor ugy sem türt meg maga mellett senkit, még a folyosón sem. Szinte gyerekként, hisztérikusan sikongatott, hogy hagyják egyedül az orvossal és ápolónővel, az ő nyomoruságát senki se lássa, betegségétől senki se undorodjék.

Már fel is öltöztek, azután odamentek a nagybeteg ágyához,

— Szervusz, Emil, — mondta Piroska melegen szétáradó hangján, s kezet nyújtott.

— Szervusz, — köszönt el András.

S kifelé indulóban mindketten arra gondoltak, amit a főorvos mondott, hogy holnap talán már nem találják életben. Ezért az ajtóban még egyszer megálltak és visszanéztek, így bucsuztak el.

Annuska, Piroskába karolva, a lépcsőházig kísérte őket, de ott már nem bírta tovább, fuldokló zokogásba tört ki. A várószobába kellett betámogatni.

— Ne hagyjatok el, — könyörgött nekik. — Gyertek vissza, mi lesz, ha Emil az éjszaka meg talál halni.

S úgy érezte, hogy nem szabad elmenniök, ott kell övele ülniök a haldokló mellett, összefogódzva, egymásbakapaszkodva, ha jó a halál, hogy ellen tudjanak állni.

— Ne menjetek el, — rimánkodott újra, bár tudta, hogy ugyis hiába, hiszen odahaza eljegyzésre készülődtek az este.

András és Piroška csititgatták, vigasztalták, ám ő csak tovább zokogott. Végre elapadt a könnye, s fáradtan, előreesett testtel, maga elé révedt. Most már nem tartozott senkihez sem, csak a haldoklóhoz. Ekkor felállt, s mint valami vonzózó árnyék, megindult a szanatóriumi szoba felé.

András és Piroška hosszan utána néztek, majd lesiettek a langyos levegőjü, lámpafényes uccára, akaratlanul is megkönnyebbulve, hogy kiléphettek a halál házából. Hisz az életbe indultak: a legfiatalabb nővér: Ilonka és András eljegyzésére.

Az idő már tavaszodni kezdett, a bokrok és fák rügyben állottak, a tulipánfák duzzadó bimbót vertek, s mézgasz illat terjengett, szállongott a levegőben.

Egymásbaborult faszoron haladtak keresztül, sietve, hogy mielőbb hazaérjenek. Már késő volt, az ég is be volt borulva, s a lenyomott, langyos tavaszi levegő esőt ígért. Nemsokára csakugyan esni kezdett. Eleinte csendesesen, később egyre sűrűbben, szaporábban. Életet, megújulást, kivirágzást hozó, meleg kövér esőcseppek paskolták arcukat és kezüket.

A leány ernyőt nyitott, s egymásba karolva, az alá huzódtak. András először került ily közelségbe Piroskával. Kosztümös karja odaszorult az övéhez, s testéből jóleső melegség áradt szét. Egészen más volt ez, mint egy süldő leányé: telibb, tartalmasabb, többitigérb, marasztalóbb. Egy kezdődő leányósz édes szomorúsága bujkált benne, elillant tavasszal, nyárral, szerelemmel.

— Ha Ilonka is ilyen lenne, — gondolta András, — s ha vele is így mehetne végig az estbemerült uccákon... De ő sohasem engedte magához közelebb, még akkor sem, amidőn kedvesnek mutatkozott. Mindezt azonban egy szóval sem érintette. Közömbös dolgokról beszélgetve haladtak tovább. Mire hazaértek, már minden készen állott az eljegyzésre.

A csöngetésre Piroška anyja nyitott ajtót, aggodalmas arccal

Emil után érdeklődve. András jobb szerette volna, ha Ilonka jön eléjük, de Ilonka nem mutatkozott. Már napok óta más fogadta az előszobában. Pedig — még nem is oly rég — mindig ő futott ki a csengetésre. Hogy ragyogott olyankor a szeme, s hogy örült a jövetelének! S milyen szép volt, amint üdén, leányosan, csigákba omló hajjal ott állott előtte. De sohasem engedte meg, hogy megcsókoija. — »Majd eljegyzéskor.« — ígérgette.

— Hol van Ilonka? — kérdezte András.

— A vendégeket szórakoztatja, — válaszolta édesanyja. — Talán megnézhetnétek előbb az ebédlőt, — fordult Piroskához.

Benyitottak.

A nehéz, fehér damaszt: vékony, nemes csengésű, családi porcellánok sorakoztak, mellettük sulyos ezüst és karcsu kristálypohárcák, drága nedüre tárt, szomjas kehellyel. Odébb: kecses tartású vázák, oly finomak, akár egy törékeny, légies táncosnő. Hosszukás nyakukból sötétkék, fehér és rózsaszínű fürtökben dus, tavaszi virág buggyant az asztalterítőre.

Piroskáék körülnéztek, majd lábujjhegyen odalopództak a zongoraszoba ajtajához. Azután hirtelen félreecsapták a nehéz perzsaszőnyegeket s betoppantak. A fiatalság kítő ujjongással vette őket körül, csak Ilonka maradt ülve a zongoránál. Mindössze egy fejbőlintással üdvözölte Andrást.

— Itt a vőlegény, éljen a vőlegény! Most már meg lehet tartani az eljegyzést, — kavargott köröskörül a kiabálás.

— Már megtartottuk — válaszolta András, s felmutatta balkezét, melyen sárgán fénylett az uj karikagyűrű.

— Az nem számít. Itt előttünk kell gyűrűt váltani, — követelőztek a vendéglányok.

— Ma eljegyzési csókot akarunk látni és fogunk is! — topantott lábával az egyik barna, temperamentumos leány.

— Részemről, — jegyezte meg András, s menyasszonya felé nézett, aki zavartalanul tovább zongorázott.

— Ez az én eljegyzésem, — gondolta fanyaron András, ám úgy tett, mintha semmi sem bántaná. Mosolygó arccal járt-kelt a vendégek között, tréfás, vagy csipkelődő megjegyzéseikre ugyan-ugy válaszolván. Így ért feltűnés nélkül, bár némi idővesztéssel menyasszonyához. Ott megállt s a zongorára támaszkodva, várta, hogy szóhoz juthasson. De Ilonka, fel sem pillantva, tovább játszott. Finoman metszett ujjai sebesen siklottak ide-oda, s mint a szélvész a tengert, úgy verték, paskolták, keverték a nyugtalanul hullámzó billentyűket. Ez már több volt a játéknál! Dacos elzárkózás a felkorbácsolt hangok vad zivatarába, ádáz küzdelem azért, hogy ne kelljen szólnia, válaszolnia.

András feszülten teste, hogy mikor akad pillanatnyi hangrés, amidőn közbevághat. De a játékíram semmit sem lankadt, a le-

vert billentyűsorok ide-odahullámoztak, s az alig érintett kottalapok úgy forogtak, mintha szél emelné és hajtogatná őket. A hangjai pedig zengett, zúgott, morajlott és fel-feldübörgött, bevehetetlenül, megostromolhatatlanul. András ökölrel szeretne volna bezúzni, hogy kaput törjön rajta menyasszonyához. Végre is nem állhatta tovább s megérintette a karját.

— Ilonka, kérem, ne zongorázzék, beszélni szeretnék magával.

Amaz meghalkította a játékot és reánézett, de különben melegbarna szeme hideg volt és elutasító.

— Mit akar tőlem? — kérdezte halkán, ridegen.

— Ilonka, hát egy szava sincs ma hozzám? Nem gondolja, hogy az ilyesmi fájhat és másnak is feltűnhet?

— Hagyjon, ne kinózzon, — válaszolta zaklatott hangon a leány s erősebben verte le a billentyűket.

— Én kinózzom? Csak azt szeretném tudni, hogy miért változott meg velem szemben az utolsó időben? Tudtommal sohasem erőltettem, maga is így akarta s én boldog voltam. Ma nem vagyok az, nem lehetek. A mi eljegyzésünket nem így képzeltem el. Beszéljen, mondjon valamit.

— Hagyjon, — válaszolta elháritóan a leány.

— De Ilonka, — kérlelte András, s gyöngéden rátette kezét a karjára, — hiszen félórán belül a menyasszonyom lesz.

— Hagyjon, menjen! — rántotta el fázósan a karját a leány, s felpattant a helyéről. Majd megigazította a frizuráját, s mintha mi sem történt volna, mosolyogva odalépett az egyik társasághoz. Pár pillanat múlva már ő vitte a szót.

András csak állt és nézte. Majd beletörte cigarettáját a hamutartóba s elvegyült a többiek közé.

Nemsokára vacsorázni hívták őket. A fiatal emberek karjukat nyújtották a leányoknak, s úgy indultak az ebédlőbe. Ilonka kényszeredetten lépkedett András oldalán. Kérdéseire is alig adott választ. Merevsége csak akkor engedett fel, midőn András ujjára huzta a jegygyűrűt. Látszott rajta, hogy örül az eljegyzési csecsebecsének. Tetszelegve meg is forgatta. De mikor arra került a sor, hogy András megcsókolja, fázósan elhúzódott.

— Ilonka, micsoda modor ez? — szólt reá az anyja. — Menj oda Andráshoz.

— Hagyjál most anyám, — kérlelte, s bujdosó tekintettel visszahúzódott.

— Hagyják Ilonkát, — szólt közbe András, restellvén, hogy kedve ellenére unszolják.

Kevéssel utóbb valamennyien felkerekedtek, s a szomszédos szobákba vonultak át. Egyesek a sarokfotójokba telepedtek, mások az alacsony dohányzó-asztalkához, Ilonka, némi tétovázás után: a zongorához.

A társaságból egy karcu és szőke fiatalember csatlakozott hozzá. Eleinte udvariasan a kottalapokat forgatta, s csak nagyritkán ejtett egy-egy szót, később bizalmas beszélgetésbe melegegett. Ilonka, játék közben többször is felé fordult, kérdő és feleletet váró tekintettel. Mindez nem kerülte el András figyelmét. Am mégsem akart közbeékelődni. Feleslegesnek, oda-nem-tartozónak érezte magát. Ezért céltalanul ide-odaődöngött, s hol itt, hol ott kapcsolódott a beszélgetésbe. Majd az tette idegessé, hogy nyugtalansága másoknak is feltűnhetik. Erre letelepedett az egyik társasághoz, ugy helyezkedvén el, hogy a zongorának háttal essék. Ezzel még csak fokozta nyugtalanságát. Semmit sem láthatott, de annál többet képzelődhetett. Az el-elakadó játék ujjab és ujjab beszédközöket sejtetett.

Hirtelen teljesen abbaszakadt a zongorázás.

— Gyerünk át a másik szobába. Jó lenne táncolni, — hallatszott innen is, onnan is.

— Gyerünk, — vágta le valaki végszónak.

Felkerekedtek, s lassan sétálva elindultak. A moraj, mint kirajzó méhesalád, ugy huzott utánuk. A fotőj-sarokban már csak két árva, öreges hang pötyögött, pipiskedett. András elszorult torokkal nyelte a nagy elcsendesülést. De nem mozdult volna a helyéről. Eltökélte, hogy nem fut a menyasszonya után. Ezért minden figyelmét a körötte folyó csevegésre összpontosította. Az érdektelen fecsegés azonban átszaladt rajta, mint a víz a feneketlen korszón. Áltandóan menyasszonyára kellett gondolnia. Az ő hangját hallotta a másik szobában, de csak eleinte találkozott vele: mint karcu, hófehér sirály, ugy merült fel néha-néha a megtorladt hanghullámokból. Azután elkapta az ár, végigsöpört rajta a dübörgés: a felhangzó tánczene s a fiatal, rugalmas lábak dobogása. András hiába várta, hogy még egyszer megjelenjék.

A társaságból kérdéseket intéztek hozzá, de ő suta és zavaros feleleteket adott. Ekkor már képtelen volt egy helyben ülni, felugrott s elindult Ilonkát megkeresni. Am seholsem akadt reá, sem a táncolók, sem a táncravárákózók között. A fiatalembert sem látta. Mindketten eitiúntek. András azt hitte, hogy a folyosóra mentek ki. Ezért arra vette útját.

Mikor ajtót nyitott, fojtott beszélgetés ütötte meg a fülét s egy szó: botrány. Többet nem hallhatott. A félhomályban meghuzódók észrevették és elhallgattak. András közelebb lépett hozzájuk. Ilonka anyja és unakonővére álltak az ablakmélyedésben.

— Mi az? Mi történt? — fordult feléjük.

— Semmi, — válaszolta hidegen begombolkozva a katonás fiatalasszony.

— Hol van Ilonka? — tudakolta András.

A fiatalasszony élesen ránézett.

— Tudni akarja? — kérdezte keményen. — Akkor menjen be az ebédlőbe. Menjen és nézze meg, hogy mit csinál, — tette utána.

— De miért küldöd? — sopánkodott az öregasszony. — Minden áron botrányt akarsz csinálni?

— Már meg van, nem én csináltam, — válaszolta visszautasítóan a vádat a fiatalasszony.

András izgatottan nyitott be a lesötétített ebédlőbe, mely csak keskeny szőnyegrésen kapott némi viláosságot. De mindiárt az ajtóban megtorpant: Ilonka összekuporodva ült az egyik karosszékben és görcsösen zokogott. A szőke fiatalember ott állt melletté, s fölébe hajolva, gyöngéden, megértéssel vigasztalta.

— Ilonka, ne sirjon, csillapodjék le. El kell őt felejténie.

András nem akart többet látni és hallani. Nesztelenül betette az ajtót, s visszatért a zongoraszobába. Ott Piroskához lépett és félrehívta.

— Ilonkát sirva találtam az ebédlőben. Piroska, kérem, mondja meg: mi történt itt ma este?

A leány tiszta, kék szemeivel rátekintett.

— S éppen én mondjam meg, András? — kérdezte csendesen, meleg szomorúsággal a hangjában.

— Igen, maga. Mástól ugysem kérdezném meg.

— Jó, megteszem, de nehogy elítéljen érte. Nos: Ilonka még mindig mást szeret.

— Kit? Azt a fiatalembert?

— Nem, reá ne legyen féltékeny. De hagyjuk ezt, András, úgy sincs semmi értelme. Csak arra kérem, hogy ne haragudjék Ilonkára. Ő mindent megtett, hogy magát megszeresse, de még tulfiatal, még nem szenvedett eleget ahhoz, hogy az életre előkészülődjék. Ezért legyen hozzá nagyon jó és türelmes, s egyszer... egyszer majd ő is magához melegszik.

— Soha, Piroska! — válaszolta keserűen András. — Csak legalább itt tudnám hagyni, de képtelen vagyok reá, olyan vagyok, mint a kutya: szűkölkök, vinnyogok, csuszom-mászom, alázodom — érte, miatta, hogy a végén észre se vegyen, s beletaposson a közönybe, a porba, a megsemmisülésbe. Ó, hogy megvetem magamat ezért!...

— Hát olyan rosszul érezte itt magát, András, hogy egyetlen emléke sincs, amiért visszakiváncoznék? — kérdezte a leány különös-fájdalmasan, úgyhogy András meglepődve nézett fel.

— De igen, Piroska — válaszolta, s eszébe jutott az esti séta a langyos, tavaszi esőben, mikor a leány kosztümös karja odaszorult az övéhez, s testéből jóleső melegség áradt át. — Ha én ma este magával tarthattam volna az eljegyzést!... De oly későn találkoztunk.

Későn, — válaszolta elfátyolosodó szemmel a leány, s lassan lehajtotta fejét.

Elhallgattak. Utána csak nagynéha váltottak szót. András cigarettára gyújtott, s maga elé gomolygattatta a füstöt, Piroska a csecsebecsés szekrénykére támaszkodva, gondolataiba merült.

Közben tovább folyt a tánc és zongorázás. A szünet alatt ki-bejártak, s lihegve, kipirulva le-letelepedtek a kényelmes sarkokba.

Később, egészen egymagában s arcán a sírás nyomával, megjelent Ilonka is. Pár pillanatig ott állt az ajtóban, s mintha valakit keresne, lassan, fáradtan végighuzta a tekintetét a jelenlevőkön. Majd fázósan ő is letelepedett, s úgy nézte a keringő párokat.

Többször őt is felkérték, de mindenkit visszautasított. Sápadtan, összehúzódva, megviselten ült a helyén. András hiába kereste, hívta, áhította tekintetével.

Még javában állt a tánc, mikor hörögve s el-elfulladva megszólalt a telefon. Majd elszabadult és sirva, siránkozva, sikoltva, felverte, beajagatta az egész házat. Ugy könyörgött, rimánkodott, hogy odasiessenek.

Andráson dermedtség futott végig.

Valaki odakiabált:

— A telefon!

De ekkor ő már künn volt az előszobában, s leakasztotta a kagylót.

— Ki van ott? — szólt bele. — Te vagy Annus? Mi az, mi történt?

— Miért nem jöttök, ha hivlak benneteket? — sirta a telefonba a fiatal teremtés. — Emil...

De itt hirtelen elakadt a hangja.

— Mi az, mi van Emillel? — sürgette András. — Annus, miért nem beszélsz? — Annus!...

Semmi válasz. A telefon megnémult, megsüketült, csak a végtelenség zugott, morajlott kagylójában, összesöpörve minden hangot és nyomoruságot az örökkévalóság melódiájába.

András leverten tért vissza.

— Mi történt, ki telefonált? — faggatták Ilonka szülei és rokonai, körülfogva minden oldalról.

— Emil meghalt... Annuskával is történhetett valami. Hirtelen elakadt a hangja... Hiába hívtam, szólítottam... Azonnal be kell menni a szanatóriumba.

— Igen, azonnal — ismételte könnyezve, szipákolva a megtört öregasszony. — Te is eljöhetnél, — fordult komoran ülő urához, s ide-odatipegve, nyugtalanul elkezdett készülődni.

— Maradjanak kérem, néni — tartotta vissza András. — Majd én elmegyek, s mindent megtelefonálok. Addig legyenek türelemmel. — Nem jön, Piroska? — fordult a lekókadtt fejú leányhoz.

— De igen, jövök, — válaszolta amaz felélénkülve, célt és irányt kapva szerteszabadult gondolataiban?

— Mi az, András? Maga már elmegy? — kérdezte az általános készülődés közepette némi éllel az egyik leány.

— Igen, reám ott nagyobb szükség van, — felelte ő zavarbaejtő kétértelműséggel.

Ilonka szürkén és fázósan összehuzódva ott állt a többiek háta mögött, s fehérre-váltan hallgatta András szavait.

Szirmai Károly

IRODALMI SZEMLE:

U j K ö n y v e k

Illyés Gyula: *Petőfi* («Nyugat»-kiadás, Budapest.) — *Kárpáti Auréli: A bagoly.* (Novellák. »Athenaeum«-kiadás, Budapest.) — Sztevan Jakovljević: *Srpska trilogija.* (Geca Kon kiadása, Beograd.)

*

Emberekről, eseményekről írni sokszor termő ürügy arra, hogy magunkról írjunk, s féltve őrzött, lassan érlelődő gondolatunknak olyan formát adjunk, amilyennek azt csak mi látjuk. Az ideális biográfus rendíthetetlen szerelmese alakjának. A multat, a történelmet, ideálján át látja, a kor benne magasodik termő gondolatok, heroikus tettek kiapadhatatlan forrásává és mindazt, ami e forrás elé akadályul gördül, a kor betegségének, lelkiismeretlenségének, korlátoltságának véli. Petőfiről, az előző század esztétikai skolasztikájának, erről a hamleti figurává rajzolt titánjáról írni és épen a mi napjainkban: több a vallomásnál. Aki sorsát idézi, az valóban csak lázas izgatottsággal teheti és boldog lehet, ha írhat róla.

A *Petőfi*-irodalom nagy. Volumenjében a leggazdagabb magyar irodalomtörténeti anyag van összehordva, de sem irodalmunknak, sem a világ irodalmának nincs még egyetlen ily figurája, akit ennyire más-más képre formáltak, magyaráztak és a legkülönbözőbb szemléletek plakátalakiává harsonáztak volna. A költő, akinek látomásos alakja legerősebben és legigazabban verseiben él, az irodalomtörténetben ezerarcu lélek, pedig csak irodalmi szegénylegénye volt a kiváltságosak Magyarországnak, hogy keserűséggel, daccal, forradalmi lendülettel a minden magyar országot énekelje. Nem is lehetett teljes a kép, amit a *Petőfi*-irodalom adott. Az előző század magyar szellemvilágának kutatói vala-

mi byroni spleenbe burkolódzott népies Heimévnék tüntették fel, szerelmi líráját Biedermeier-idillnek látták, s a népköltőt, aki az ősi magyar folklórt a világirodalom síkjába illesztette, lenézték. Csak Adv látta igazán. »aranyos, csunya, diákos, magyar Apollóként, szilaj nagy gyermeknek, mint egy őszinteség-Etna, mely nem tud ugy haragudni s tombolva rombolni, hogy ez neki ne fájjon legfájóbban. *

Hogy Illyés Gyula, a »Nyugat« nagy lírikus nemzedéke után következett második generációnak legkorláttalanabb hullámverésű költője, aki a legnemesebb hangulatokat éppen a népi és a dunántúli táji hatás erejével festi, Petőfiig ért, s hogy életén, emberi funkcióján ússzon költészete értelméhez, az élő Petőfi napjaiból pontosan kibontakozó, nagy ellentétekre szabott lírai szintézishez — ez több a troubillenél. Ez már a szerencsés kongenialitás. Illyés Gyula lírájában: a szegény zsellérek megrendítő sorstragikuma él, amit sokszor idillikus népiességgel, lírai temperamentumának derűje sem enyhít. De túl líráján, itt van kétségbeesésében komor, időtálló nagy könyve, a »Puszták népe«, ez a szörnyűket látó, elkeseredettségében dadogó, egyetlen igaz magyar szociográfia, amely költői döbbenetével, a kiszolgáltatott földművesek, zsellérek százezreinek apatikus, mindenbe beletörődő szomorú sorát mondja el. A mások följéhez kötöttek és a mások földjén sanyalódók hatalmas regénytemája liheg ebben a könyvben, s az az erő, ami sokszor kitör oldalairól, öntudatlanul is Petőfit idézi: a népi költészeten át fokozatosan nemesülő, s egyéniesedő költőt, akinek vérében, s képzeletében a holnap szabadságának diadalmas meglátása lobogott fel. Illyés Gyula meglátta ezt a Petőfit, mert lehetetlen volt meg nem találni abban az éhező diákban, a szűkölt katonában, a kóborló színészben, aki gyermeklelke sérüléseivel, kamaszkora dacosságával, hőben, sárban, gyalog járta be az országot. Hetekig beteg és utszéli csárdák szalmazsupján hever, hogy azután kölcsönkért, nagy, valóságos »cpaplini lábbelikben klappoljon fel Pozsonyba, ahová a nemzet színe-java gyülekezett öfensége által hirdetett országgyűlésre«. Hatodfélféig tartott ez a főtű, sűrített megalázás, amit másik hatodfélfélféig zajos győzelem követ anélkül, hogy szenvedései megszűnének. Már országos költő, élete, napjai egy ország népe előtt peragnek le, de nincs lakása. Albérleti zugokban él s képtelen szellemi kortársainak konszolidált életkereteibe illeszkedni. Kívül marad a társadalmon, még akkor is, amikor megnősül, s ha itt-ott meg is próbál urakkal egy táliból cseresznyézni, hamarosan megbánja. Jön a forradalom és a föld népe kifarad belőle. Lélek és alázat van abban, ahogy Illyés a forradalom Petőfijét látja, »Apostol«-a meg nem békithető, örökösen lázas Szilveszterében, aki mint siratnivalóan elszánt mártír, hisz a fe'szakadulásban.

»Amig megérik, ez belekerül
Évezredek vagy tán évmilíomokba.
De bizonyára meg fog érni egykor.
És azután az emberek belőle
Világvégéig lakomázni fognak«.

De Illyés nem csak a forradalmárt mutatja be, hanem a tévelygő az egyéni fejlődésében új pszihét kereső, fájdalmasan felfakadó költőt is. A nagy lírikust látja a zseniben, azt a lírikust, aki százada folytonosan irradiáló érzelmi erőinek lírai kisugárzója, de meglátta abszolút lírai életét is, amilyenél líraibb el sem képzelhető. Ezekben az élettrajzi jelenegekben ér a legmélyebbre Illyés Gyula, itt tör fel a szándék, hogy lüü ábrázolással s lelki rejte'mek fölé emelkedő stílussal elérje az igazi Petőfit. Illyés hüen mutatja be a költőideál emberi képét, de festőjét is, aki csodálata palettájának színeiből festette az oltárképet, hogy előtte, mint megtépatatlan eszmény előtt, minden idők minden magyar költője leboruljon.

A forma minden raffinaltságával és a patakozó invenció játékosságával elindult magyar novella, a háboru előtt már világirodalmi cikk volt. és Bécsből, a délamerikai spanyol napilapokig alig volt újság, amelynek hasábjáról ezek a lélektanilag is helytálló, rövid lélekzetű, történésükkel sokszor megdöbbentő drámaiságu miniatűr-elbeszélések hiányoztak volna. A háboruutáni magyar irodalom a regény fejlődését hozta, az új élmények hatalmas anyagát, az elbeszélő író nagy erőpróbáját, s nem egy magyar regény jutott nemzetközi értékhez, oly uttörő fordulathoz, amely az azelőtti, nagy világsikerekig ért magyar színművek diadalára emlékeztetett. Móricz Zsigmond regényeinek, Kosztolányi Dezső »Véres költő«-jének, Zilahy Lajos »Két fogoly« című művének, s a fiatalabbak közül: Körmendi Ferenc regényeinek a világ minden kulturyelvén megjelenő fordításai arra mutatnak, hogy a magyar irodalom legyőzte a nyelvi akadályt, a kis népek irodalmának világirodalmi visszhangtalanságát és odáig jutott, ameddig a kis északi népek nagyjainak regényei, vagy a holland Timmermann és a cseh Csapek könyvei.

A magyar regényirodalom kiszélesedése nyomán a novellairodalom is előretört, és alig egy-két év óta mindenki újra novellát olvas. A magyar novella újjászületett. A mai életformák feszültebbé, robbanóbakká lettek. A mai novellát izgalom feszíti, a megpattanás szeszélye, s míg valóságadatai a mindennap harcát vetítik, a mondanivalóját mögött tét titkok kavarnak. Az új magyar novella egyik lezelekeőbb művésze. Kárpáti Aurél, a csendes, finom izlésű esztétikus, aki lelke mélyén minden szépségnek áhitatos szeretese, elbeszélő művészetét ritkán csillogtatja. Egy-két regény, pár feledésbe merült novelláskötet az, amit eddig adott s a melankóliája árnyaiban, hangulatköltészete gyengédségével harkolt történelmi, irodalmi miniatűrjeiben régi emberek, emlékek rajzai elevenednek meg. A hervadó ősz sárgáival, érett pirosával bevont színei alól az események hűsége tör át és realitása alatt a tudatalatti colgok pontos felismerése hömpölyög, ami Freud nélkül is, írói megérzésének, figurái élete és lelke összefüggésének teremő alapja. Új könyve, »A bagoly«, amelyben több apró rajzon kívül két nagyobb elbeszélés van, a »Valentin pap lesz« és a »Hazafelé«. Valentint kétségek, csalódások gyötrik. évek beidégzett fegyelmének béklyói alól próbál szabadulni, az égő hit láza ellobbantnak látszik és a kiábrándulás hamuja ül lelkére. De felzug a város tizenkét tornyának harangja, a hangáradat az Angelus utolsó versét hömpölygi, és Valentin va'óban pap lesz, Istent szolgáló, utait egyengető, mámoros pap. A »Hazafelé« csupa hanculat, a családi élet romantikus emlékei, intim interiőrjeinek álmatag, kispolgári eseményei, és amikor a hazatérő autója visszafordul, minden elporzik, elgurul, messze, mint »aki kergetni próbálja« emlékezeit. Érzelmesen megható mind a két elbeszélés, amelyeknek szélesen felvázolt háttere, hű korraza a századforduló vidéki életének is, amelyhez Kárpáti Aurél minden eddigi munkája is, rengeteg lírai adalékot szolgáltatott. Megrendítően tragikus a Scott kapitány déli expedíciójának fenséges tálképeiről és a sarkvidéki robinsoni élet gyötrelmességeiről írott novellája, amelynek költői heve, lendülete, hatalmas erőpróba. Tökéletesen sikerült. Kár, hogy keveset ír. Pedig mindene megvan hozzá Lira, lendület, erő és szerénység, mérhetetlenül sok izlés, kultúra. Aki a Scott noveleit így meg tudta írni, arra nagyon komoly írói feladatok várnak.

A fiatal diák, aki néhány nappal a világháboru kitörése előtt kapja órádjias segédtanári kinevezését, faluja földműveseivel, iparosával megy a harctérre. Végigküzdi kis országa minden emberfeletti küzdelmét, a ceri kukoricamezők harcait, a Száva-menti védelmi ütközeteket, mindenütt ott van, amikor az ellenséges csapatokat az új erőre kapott szerb hadsereg az országból kiszorítja és a Mackensen-hadsereg elől menekülőkkel, a

hóvihartói és betegségektől megtizedeltekkel megy át az a bán-hegyeken, hogy azután a szalonikii front védelmi vonala mögött várja elveszettnek hitt hazája újjászíuletését.

A négyéves nagy háborúból, a primitívségig leegyszerűsített hősi dokumentumokból a mai jugoszláv irodalom eddig keveset adott. Az új társadalom félszűzégeit, zavarosságát derűsen színező Branisláv Nusics naplószerű feljegyzéseiben, az »1915«-ben sok intim, személyes élmény van, amelyekből a sokat szenvedett szerb katona mintha megnőne, kiszélesedne és a nagy háboru szenvedőjének szimbolumává magasodna. Miroszláv Kriješćának, a nagyevű horvát elbeszélőnek is vannak háborus novellái, amelyekben inkább a háborut adminisztráló szemlélem hálójában és az összeomlás káoszában vergődő szürke katonák emberi szenvedését teregeti megdöbbenő vádirattá, de az igazi háborus regényt, a szerb háboru nagy regényét a hajdani fiatal diák írta meg: Sztevan *Jakovljević*, aki majdnem husz év távlatából — ma már beográdi egyetem tanár — sok mindent leegyszerűsítettebben, lehiggadttabban, emberibben lát meg, mint akkor, amikor mindez frissen átélte, testet és lelket sebző, nagy élmény volt.

Három regénnyé izmosodott Sztevan Jakovljević nagy műve. Az első: »914« már 1934-ben jelent meg, a második: »A kereszt alatt« a mu't nyáron és az utolsó kötet »A szabadság kapuja« alig néhány hónappal ezelőtt.

Mint minden komoly, érett szerb írónál, úgy Sztevan Jakovljević előtt is a nagy orosz írók szelleme jár és háborus regénytrilógiája lángoszlópa a »Háboru és Béke«, anélkül, hogy trilógiájában olyan világitó karaktereket formált volna, mint halhatatlan mesterének, Olyan hercege, vagy a francia fogságban szenvedő Péterje. Jakovljević hősei inkább a tolsztoji orosz népi figurát, Karatajev Platont mintázzák, ezét az örök teherhordozót, aki a borzasztó napok nyomorát derűnek látszó mosolylyal, lemondással és mégis reménnyel tölti. A Maglen magaslatain, a Vaternik lejtőin s a Kajmakcsalán sziklái között vergődő katonák épp oly fatalizmussal hullanak el, mint amikor Karatajevet kísértői, egy havas magaslaton egy fenyőfa alatt agyonlövik. Amint Karatajev az orosz népből, a muzsikból kikeveredett egyszerű katona figurája, akinek eszményképe: a haza, a maga domontj kis faluja apró házacskaiban tükröződik vissza, épen úgy gondolnak a maguk száva-drinamenti falucskáikra a szerb katonák névteleinjei és könnybe borult szemmel olvassák egy vasuti kocsikopott cirilbetűt, melyek elveszettnek látszott hazájuk képét idézik vissza.

A tolsztoji háborus »regény«, tulajdonképen nem is regény, inkább egy nagy enciklopédikus kompozíció, amelybe az író az egész emberiség színtárjátékát belefoglalta — történelemmel, filozófiával, politikával, elmélkedésekkel. Kései tanítványa, Sztevan Jakovljević, a heroizmuson és az emberi szenvedések detáljain túl, letér erről a tolsztoji utról és szinte nehezkes, sokszor katonai vezényszavakra emlékeztető apró mondatokban, objektív fényképezőgépek modorában adja azt, amit látott. Érzésünk — ez egész bizonyos, — hogy emlékeihez nem ad hozzá semmit, csak a kiegészítetlen valóságot valahogy úgy, mintha mindezt premierplanban vetítené. Nincsenek érzelmi kilengései — szivhangja is csak ott, amikor már nem mehet tovább könnyek nélkül, mert olvasója is megelőzte a kísérsben, s amikor már nem lehet elkerülni, hogy a valóságból ne kerekedjék, pátosz, dráma, — szinte melodráma, ahogy Remarque nagy élménye is melodráává olvad.

Ez az objektivitás, ez a szigoru valóságkeresés azonban nem egy új realizmus dokumentuma, sem valóságriport, ami ma annyit világnagyságot fűz a valóságírodalom sokszor sivár béklyóihoz, hanem a fanatikus hit: regényben történelmet írni, a dolgok hitelességéért felelősséget vállalni,

mert a mai jugoszláv irodalom nagyon keveset beszél a világháborúról és a világháború eddigi irodalmi dokumentumai alig adnak kihangsúlyozható értéket.

Sztevan Jakovljević, aki íróiságán túl, mély gondolkodó is, látja a világháború eseményei iránti érzéketlenséget, a nagy háború után összeverődött heterogén társadalomnak a meztelen valósággal, az igazságot hangsúlyozó kordokumentummal szembeni érdektelenségét és helyesen látta, hogy háborús könyveinek nem szabad csak az irodalom síkján elhelyezkedni. Így lett ebből a szenvedésekből pattanásig feszülő objektív regénytrilógiából háborús részletekkel, stratégiai problémákkal viaskodó forrásmunka is, amely a harctéren küzdő katonák lélektani megfigyeléseivel, valóságos lelki studiumaival, az évek óta krízisben levő jugoszláviai könyvtermés legkiemelkedőbb eseményévé nőtt.

Kázmér Ernő

FÖLDI MIHÁLY :

A SZÁZAD ASSZONYA

Földi Mihály: A század asszonya Regény. Athenaeum. Földi Mihály legújabb nagy regénye méltán sorakozik elődjeihez. Nagy embertömegeket mozgat, különböző típusokat, változatos figurákat, melyek mind étellel-teljesek. Mellékfigura, vagy főalak a »premiere-plan«-ban: mind-egy. Földi emberábrázoló képessége változatos, sokrétű, sohasem válik egyhangúvá és mindig megbízható. A sovány, porszagu kis tisztviselő, a nagyvilági dáma, a fiatal kis hisztérika, vagy a komor és szűkszavú egyetemi tanár: oly pontos rajzban kerülnek elénk, hogy az ember csaknem valóságosan maga előtt látja őket. Az ember szinte érzi Földi ajkait, testi közelsége jut velük. Földinek, ez a reális, szinte utólréhetetlen ábrázoló képessége oly hatással van az olvasóra, hogy az alakokkal tovább kell foglalkoznia, a könyv elolvasása után is. Ezért tudja az író az eseményeket úgy irányítani, ahogy akarja, ezért hiteles minden, amit mond, s ezért érdekes minden epizód, amit leír. Ha az ember felbontaná a regény szövetét, mint egy ruhát, lehet, hogy sok mindent ki lehetne fejteni, anélkül, hogy a regény szer-

vi részét megsértené, de ez nem fontos. Bármiről írjon is Földi, mindjárt fel tudja kelteni érdeklődésünket. A regény tele van »ismerősökkel«, akiket 500 oldalon át megismertünk és megszerettünk. Látjuk, hogy élnek, milyen gondjaik és bajaik vannak. Különösen imponáló az életkörülmények pontos ismerete, akár sarki vendéglősről, akár előkelő mágnásról, ideges szerkesztőről, vagy miniszterviselt előkelőségről legyen szó. Mintha a régi Ferencváros piros abroszos sötései jelennének meg előttünk: az ember hallja a sárga villamos csengetését, látja a széles uttestet, s újból érzi a 30 évvel ezelőtti életet. Milyen utólréhetetlenül tökéletes az öreg Rauchberg figurája, aki bármelyik dickensi-alakkal fölvehetné a versenyt. Az ember felnéz a könyvből és elcsodálkozik, hogy az öreg ur nincs mellette a szobában. Ilyen közel hozni a képzeletbeli figurákat az olvasóhoz: a művészet legnagyobb titka. Természetesen sok az ismerős Földi előző könyveiből. Nem azt akarom mondani, hogy Földi ismétli önmagát: csupán hogy vannak egymáshoz hasonló, illetve testvérfigurái, Julia is tele van hormónokkal, mint Kádár Anna vagy Haller Antónia, ugyanaz a fulladozó-érezsűs temperamentum. Hasonló természetű Vilmos, a fiu is. Jobbó egyéniség, egyensúlyából könnyen

kibillenő, hirtelen, forró és fagyos, expanzív és vérmes, impuzív és végletes! Mindakettő nagyon gazdag és tragikus életnek a hordozója. Az egyik improduktív és kapkodó, a másik alkotó, teremtő és harmónikus természet. Ez a kis századeégi házmesterlány, akinek származása egy suterrainlakásba vezet vissza, egyike a legszebb és legmorálisabb nőknek, akikkel valaha találkoztam. Minden körülötte forog, ő van az események központjában. Ő az Anya, a női élet magasztos fenségét sugárzó rádiumelem. Husz-egyhány esztendő dübörög rajta keresztül s a végtelen szomorúság és mérsékelt boldogság változatos skáláján bukdácsol át, szörnyű nélkülözéseken és lelki megrázkódításokon, de ő mindig csak Feleség és Anya marad. Ezért az alakért érdemes volt a regényt megírni.

A regény valamivel békésebb han-

gulatu, mint az előbbieik. A sors tragikus zordsága, mintha enyhült volna. A hősnő nem pusztul el, hanem élete alkonyán békés otthont talál. Ez nem happyend, ez csak az eltűnő nap aranyló visszfénye a megcsendesülő hullámok felett. A regény alapjában véve nem egyéb, mint egy adag nyomtatott jóság, az Anyaság himnusza, a család és a munka apoteozisa. Hiába feszül a robbanó nemiségtől, ez a könyv szigorúan erkölcsös írás. Fődire, a sok minden mellett az a legjelentősebb, hogy gondolatokat ad és ébreszt, érzéseket közvetít. Elektromos erő van benne. Földi Mihály művésze az írásnak. Néha úgy érzem, hogy orvos, a jelenkor belgyógyásza. Néha megfogja a kor pulzusát s megcsóválja a fejét. Ilyenkor leül s megír egy regényt s mi jobban leszünk általa.

Ambrus Balázs

A VILÁGPÁLYÁZATOT NYERT FÖLDES-REGÉNY

Cím: A halászó macska uccája. Jelige: Nansen passzus. Ezzel indult el Földes Jolán könyve, hogy meghódítsa előbb a pesti, majd a londoni világyurt, hogy alkotójának világhírt, dicsőséget, vagyont szerezzen.

Ellenszenves cím. Ellenszenves jelige. Nem tudom miért, de ellenszenves. Ha jurytag lettem volna, már eleve elfogultan vettem volna kezembe a könyvet.

A cím iránt érzett ellenszenveimet még meg tudom magyarázni: magyartalan. Vannak uccanevek, amiket nem lehet lefordítani. Ilyen a Rue de chat qui péche, ilyen Berlinben a Tauenziehen-gasse, vagy a Kurfürstendamm, ilyen Bécsben a Graben, amit sosem iutna eszünkbe ároknak nevezni. Kifelé erőszakos fordítás eredménye volt Pesten a Tavaszmező-ucca, ami szintén szörnyű, bármilyen hangulatos elképzelés is egy tavaszi mező.

A gare de l'est, pontosan keleti pályaudvart jelent, mégis más. Más az ize, a zamata, a hangulata. Ez az amit Ady Endre tudott és amit Földes Jolán nem tud. Igaz, hogy Ady Endre költő volt, Földes Jolán nem költő. Földes Jolán író. De mintahogy nem lehet igazán nagyszerű ujságíró, aki nem író is, épp úgy nem lehet nagy író, aki nem költő is kicsit.

A Rue du chat qui péche: elragadó, pajkos, ötletes uccanév. De ha véletlenül francia könyv eredeti címe volna, akkor a magyar fordítónak új címet kellene keresnie.

Azt már nehezebb megmondani, hogy miért haragszom a »Nansen passzus« jeligére. Elvégre felesleges, hogy egy jelige jólhangzó, fantázia pezscítő, vagy illúzió kelte legyen. A jelige arra való, hogy az író neve titokban maradjon és erre a célra remekül megfelel akker is, ha száraz, értelmetlen, vagy oktalan.

A jelige nem fontos, csak a mögötte álló mű. Szerencséje volt a halászó macskának, hogy nem ilyen szörszálhasogató, akadémikus-

kodó, könnyen elkedvetlenedő jurytagok kezébe került, amilyenek mi volnánk.

Mi azonban csak szerény olvasók vagyunk. Olvasói egy világpiacdíjat nyert regénynek, kritikusai egy könyvnek, mely íróját egy csapásra nemcsak híressé, de gazdaggá is tette.

Ez a körülmény nem alkalmas arra, hogy az olvasóban jóindulatu várákozást keltsen. Ha az olvasó még írotárs is, akkor meg éppen leküzdhetetlenül megmozdul benne egy kis irigység a szerencsés kolléga iránt. De a pusztán olvasó is másképp veszi a kezébe az ilyen burokban született könyvet. Felfokozott ígérennyel, felcsigázott érdeklődéssel, valamilyen komisz, kövételődző, kihívó kíváncsisággal. Hogy hát lássuk: mit is tud ez a híres könyv, azért a teméntelen sok pénzért!

Ilyen beállítottsággal szemben regény legyen talpán, amely sikert tud elérni.

Földes Jolán könyve, majdnem eléri ezt a csodáhatást. Majdnem.

Az első oldalon felkelti az érdeklődést, a másodikon: a rokonszenvet, alakjai iránt. A tizediken, huszadikon: elégecett, jó érzéssel lapoz az olvasó és elismerően bólint a kritikus: Ez az író tud.

Nyelvezete kellemes, világnézete rokonszenvesen józan és tárgyilagos. Rutinos művészettel teregeti élénk azt a kis világot, melyről írni akar: a párisi idegen negyedét, az emigráció sokféle figuráját. Röviden és színesen jellemzi őket. Plasztikusan emelkednek ki a párisi kis bizstrók asztala mellől, Páris olcsó szállodáinak furcsán meghitt életéből.

Az expozíció kitünő. Oly kitünő, hogy percek alatt eltűnik minden előítéletünk. Megismerkedünk egy új, icsen, érdekes világgal és kíváncsian, szeretettel várjuk, mi fog történni.

Sajnos, semmi sem történik. Semmi, ami tizenöt év alatt, az írótól függetlenül is meg ne történhetnék. A gyerekek felnőnek, a fel-

nőttiek megöregszenek. Itt-ott beteg valaki, meghal, szerelmes, vagy sikkaszt. Olyankor három-négy lapon át törődünk velük és halvány remény ébredszik bennünk, hogy most, itt, ezen a ponton kezd a regény regénnyé lenni, elindulni a maga bonyodalma és kifejlése felé.

De csalódunk reményünkben. A beteg meggyógyul, a halottat eltemetik, a sikkasztót bezárják s az élet megy tovább, nem történt semmi, az egész csupán éptized volt, nyomot sem hagyó, semmin sem változtató.

Nem volt tárgyalás, nem volt bonyodalom, nem volt befejezés. A Barabás-család életét éppen így mesélhetné tovább is az író, még tizenöt évig. Hol volna munka, hol nem. Egyszer egészségesek volnának, máskor betegek, szerelmesek, csalódottak, éppen úgy, mint az első tizenöt évben.

Ez sem hiba. Hiba csak az, hogy már az első tizenöt év második lustruma kevésbé érdekes, mint az első, a harmadik meg egyenesen fásasztó.

Az érzelmeikkel ökonómikusan bänik az író. Nagy szenvedélyek nem dulkan a halászó macska ucájában. Valami iurcsa diszkréción is található emberei közt. Nem beszélnek a dolgokról. Ez ciszére válik a jellemeknek, de kárárára a párbeszédeknek.

Mindenki hallgat. A boldogtalan szerelmesek némán türnek, a boldogok nem cselekszenek. Mindenki tralkodik magán. Viszony csak szerelem nélkül fűződik, házasság olyan szerelemmel, mely a regény keretein kívül játszócott le és melynek főszereplőjével futólag csak az utolsó felvonásban ismerkedünk meg.

A házaseslet intimitásai is olyan dolgok, melyek az író felfogása szerint feleslegesek egy család regényében. Barabást egyetlen egyszer halljuk emberi hangon beszélni a feleségével. Hogy egyébként szoktak-e veszekedni, vagy csókolódzni, azt tizenöt év a att nem sikerül megtudni.

Van valami elegancia a...
ahogy az írónő goncosan ügyel,
nehogy az olvasót megnevetesse,
vagy megrikassa.

Nem gúnyosan mondom ezt. Meg
vagyok győződve róla, hogy ha
akarná, meg tudná csinálni. Főleg
az utóbbit. Olyan biztos a stílusa s
rutinos a tucása.

De megveti a színeket. Szándé-
kosan a grafiikus fekete-fehér teh-
nikáját választja. Ehhez azonban
nem elég markáns a rajza. A vona-
lak szétfolynak az egész vázlatze-
rűvé lesz.

Lucia

TÓTH BAGI ISTVÁN:

„VALAMIT TENNI KELL“

Regény

Különös lényezők függvénye a
tehetség. Fejlődése és kialakulása kö-
rülbelül a gyümölcs éréséhez hason-
lít. Kezdetben teljesen élvezhetetlen.
Később már jelentkeznek nedveiben az
íz, de fanyar és keserű szavakkal
vegyítve. Végül megérik és minden
ízében élvezhetővé válik.

Tóth Bagi Istvánnak nem szabad
megneheztelnie azért, ha tehetségét
jelen állapotában időelőttinek, élvez-
hetetlennek, egyszerűen éretlennek ta-
lálom. Ez nincs, nem lehet máskép.
Az írónak is meg kell járnia a ter-
mészetes evolúció útjait. A tehetség
oly fejlődési folyamat eredménye,
amelyre pokoli szenvedések és meg-
próbáltatások árán érik meg a lélek.
A szenvedés, a kétség és meghason-
lás az a kohó, mely tehetségünk
szinaranyát a salakból kiolvasztja és
Tóth Bagi István szenvedései még
nem érték el azt a hőfokot, mely ezt
a folyamatot kiválthatná belőle. Az,
amit a regényében nyújt, kétségtele-
nül nemes érc, de, sajnos, csak érc,
mindazzal együtt, amit ezenkívül
még tartalmaz.

Fiatal korbanan módfelett felhábo-
rodtam egy Karinthy cikken, amely-
ben az író a Don Quijote típusáról
értekezik, aki szerelmes a nőbe, aki

ért talán csak a kezét kellene kinyuj-
tania, de mert felsőbbrendű lényt tisztel
benne, fogyatékos-ság-érzetei van-
nak, és előbb méltóvá akarja tenni
magát a nő szerelmére, mindenféle
nagy tettekkel, amelyek alapján az
őt elismerje. A cikk hatása alól nem
tudtam kivonni magamat. Beláttam,
hogy Karinthynek igaza van. De ez
a belátás elviselhetetlen volt számom-
ra. Magamban is hasonló hőst tisztel-
tem, görcsösen ragaszkodtam mind-
ahhoz, amit magamban tiszteltemél-
tőnek éreztem és kimondhatatlanul
rosszul esett, hogy Karinthy ezzer a
cikkével tarthatatlanná tette a pozíci-
ómat, mintegy nevetve kirántotta aló-
lam a talajt, amelyet én oly szilárd-
nak és megingathatatlannak hittem.
Fiatal voltam.

Hasonló viszony fűzi Tóth Bagi
Istvánt is önmagához és ez az oka
annak, hogy minden öntudatlan állás-
foglalásával érveket keres a maga iga-
zolására és minden törekvése az ér-
vek hajszolásában merül ki. Fiatal.
Nincsenek kétségei, merő igenlése ön-
magának. Képtelen megtagadni magá-
ban a hőst, a derék, jóra való és sze-
retetreméltó ifjút, az embert, akiben
hinni szeretne s akinek érdekeit min-
den odaadásával, tűzön-vízen keresz-
tül képviseli. Ez a függő viszony és
elkötelezettség köti meg a kezét és
akadályozza meg abban, hogy magáról
és a körülötte történekről tárgyilagos
tétele lehessen. Érdekel fél, elfogult,

egyoldalú. És hiába akarja ennek ellenkezőjét, hiába a törekvés, a jószándék, hogy elmélyedjen és megigazuljon, a reá ható felhajtó-erő minduntalan a felszínre dobja. Még nem érett meg arra a lelki meghasonlásra, amelynek álláspontjáról az ember a legszertekebb titkairól és legresteltebb gyarlóságairól is azzal a természetes felsőbbsséggel beszél, mint akinek semmi köze hozzá.

Holott ez az író titka. Az író felsőbbrendűsége, alkotó és cselekvő mindenhatósága lényegében meghasonlás az emberrel, az ember céljával, eszméjével és minden rendű és rangú érdekeivel. Az író a becsvágya és kételkedése, a folytonos megpróbáltatás és szenvedés egyre tovább űzi el magától, míg végül a hus és esont is leválik róla, megszabadul az utolsó kötéléktől is, mely ember voltához fűzte és a sárba huzta és marad a pusztá lélek, az író, a maga földöntúli megdicsőültsége érdekszférájában, valahol magasan önmaga és minden földi dolgok fölött. Az író meghasonlása az emberrel, annak felismerése, hogy mindaz, ami benne emberi cél és törekvés, merőben üres, hiúságos valami, méltatlan arra, hogy mint író azonosítsa magát vele. Ez a meghasonlottság teszi őt képessé arra, hogy a dolgokat és vonatkozásokat emberi elfogultságától függetlenül a maguk mivoltában lássa meg, tehát azok leglényegéhez nyuljon, ahol fenség és gyarlóság végre is egyet jelentenek, egymástól elválaszthatatlan egységet képviselnek, valamit, ami éppen azért fenséges és lélekzetalállító, mert nem emberi önkényeskedés eredménye, nem eszményesítése és oltárraemelés az emberi hiúságnak, hanem átértékelése a végső összefüggéseknek, megrázó valóság, sors, végzet, élet.

Az amit Tóth Bagi István a könyvében nyújt, csak tárgyában valóság és élet, míg céljaiban és eredményében nem. Legnagyobb fogyatéka az, hogy nincs tisztában a tulajdon írói szerepével, e szerep természetével és hatáskörével. Nem tud arról, hogy az író mindenhatósága nem ismer tér- és időbeli korlátokat. Az író szuverén alkotó, tehát nem másoló, vagy a kulcslyukon át hallgató cseléd. Illetékessége térben és időben korlátlan. Nem ismer idegen embereket, dolgokat, vonatkozásokat, nem kopogtat az ajtón és a szívében, mindenütt jelen van, mindenki nevében érez szeretet, gyűlölet és szenved. Tehát nem állítja az embereket elének úgy, ahogyan az utcán találkozott és fokról-fokra megismerkedett velük, hanem a belső megismerés alapján, ahogyan újraalkotta és átértékelte őket és nem a tér- és időbeli folytonosság alapján szemlélteti velünk a történeteket, tehát úgy, ahogyan a valóságban is lefolytak, hanem a koncepcióbeli folytonosság alapján, ami nem szükségképpen ugyanaz. Nem megoldás tehát az, ha az író úgy véli tudtukra adni s egyben jellemezni a tényállást, ha az elmondandókat valamelyik alakja szájába adja, akit köt a szerepe s így illetéktelen arra, hogy az író képviselőjében nyilatkozzék meg. Ugyanez a megokolás utal arra is, hogy az írónak nem szabad szerepet vállalnia a regényében mindaddig, amíg nem érzi eléggé függetlennek magát attól a szereptől, amelyet abban betölt.

Ifjúkori tapasztalataim alapján körüllékelül ki tudom számítani, hogy milyen hatással lesznek ezek a megállapításaim Tóth Bagi Istvánra, aki tehetséges író, bár ezt a tehetséget egyelőre csak a negatívumaiban tapasztalhatjuk s aki, mialatt regényét ezer lázkin és üdvösség közepette életrevajud-

ta, valami egészen más fogadtatást remélt: a felhőkből a hetedik mennyországból pottyant le és megüti magát. Elcsügged, kétségbeesik, kidagad, bosszút forral, megesküszik arra, hogy ellensége vagyok, hogy mindenki ellensége, hogy azért bánnak így velem, mert fiatal, egyszóval mentséget és kapaszkodót keres, amelyen a felszínen tarthatja magát. De az elvetett kétség észrevétlenül továbbmunkál a lelkében, melyet éles ekével jó mélyen felszántottam s egy napon, évek múlva arra is rá fog jönni, hogy mindaz, amit oly kegyetlen kézzel kiirtottam belőle

s mint álláspontot tarthatatlanná tettem a számára, valóban nem volt egyéb, mint gaz és dudva, mely lekötötte, elszívta, felemésztette erőit s megakadályozta, hogy benne egy életrevaló eszme megfoganjék és hatalmas fává terebélyesedjék. A tehetség és bármely emberi erény kifejlődése is ugyanolyan feltételektől függ, mint a növényé és most nem tettem egyebet, mint megkapáltam a vetésemet. Most még csak egy kis esőt adjon az Isten és fáradozásom meg fogja teremni gyümölcsét.

Kisbér: János

1937 ÁPRILIS

KALANGYA

1. SZÁM

Odgovorni urednik: SZIRMAI KÁROLY

A KALANGYA minden közleményéért írója felel. — Szerkesztik:
SZIRMAI KÁROLY és DRASKÓCZY EDE

Felelős szerkesztő és kiadó: SZIRMAI KÁROLY. Szerkesztőség és kiadóhivatal
postai cím Novi Vrbász 2 (Šécerana)

A szerkesztőség kéziratokat nem küld vissza.

Štampa Minerva D. D. nyomása — Za štampariju
odgovara — a nyomásért felel: Nagy Aleksandar